

Kje drugje, kot v šolah?

Demokracija
v teoriji in praksi
z eTwinningom

Erasmus+

Izdajatelj: Centralna svetovalna služba za eTwinning (CSS)
www.etwinning.net
Evropsko šolsko omrežje
(EUN Partnership AISBL)
Rue de Trèves 61
1040 Bruselj – Belgija
www.europeanschoolnet.org - info@eun.org

Prosim, da publikacijo navajate kot: Licht, A.; Pateraki, I.; Scimeca, S. (2019). Kje drugje, kot v šolah? Demokracija v teoriji in praksi z eTwinningom. Centralna svetovalna služba eTwinning – Evropsko šolsko omrežje, Bruselj.

Uredniki: Alexandra Hanna Licht, Irene Pateraki, Santi Scimeca

Printed by Hofi Studio in Czech Republic

ISBN 978-92-9484-067-7 doi: 10.2797/625426 EC-04-19-500-SL-C

Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije, 2020

© Evropska unija, 2020

Stališča, izražena v tej publikaciji, so mnenja avtorjev in niso nujno skladna z mnenjem Evropskega šolskega omrežja ali Centralne svetovalne službe eTwinning. Ta knjiga je izdana v skladu z določili in pogoji licence Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl>). Publikacija je nastala s finančno podporo programa Evropske unije Erasmus+. Publikacija odraža samo stališča avtorjev. Evropska komisija ne more biti odgovorna za uporabo informacij, ki jih vsebuje publikacija.

Kazalo

Predgovor.....	5
Uvod	6
1. Šole kot demokratični laboratoriji	11
2. Demokratična participacija v šoli.....	14
2.1 Vloga učiteljev v razvoju demokratične kompetence.....	14
2.2 Navdihujoči projekti eTwinning.....	18
2.3 Predlagane aktivnosti eTwinning.....	23
3. Kritični misleci v varnih šolah.....	27
3.1 Obvladovanje medijev: razvoj spretnosti kritičnega razmišljanja o stereotipih in predsodkih	27
3.2 Navdihujoči projekti eTwinning.....	30
3.3 Predlagane aktivnosti eTwinning.....	34
4. Mladi voditelji, misleci, nosilci sprememb.....	38
4.1 Opolnomočenje mladih za aktivno udeležbo v družbi.....	38
4.2 Navdihujoči projekti eTwinning.....	43
4.3 Predlagane aktivnosti eTwinning.....	50
54. Zaključek.....	54
54. Seznam uporabljene literature	56

eTwinning je živahna skupnost, ki je v štirinajstih letih povezala preko 700.000 učiteljev in vzgojiteljev iz 195.000* šol. Pripravili so več kot 93.000* projektov, v katerih so sodelovali številni učenci vseh starosti in iz celega kontinenta (*skupni podatki, zbrani septembra 2019).

eTwinning – skupnost za šole in vrtce v Evropi in partnerske države v njeni sosesčini – je pobuda, ki črpa sredstva iz programa Evropske komisije Erasmus+. V njej sodelujejo učitelji in vzgojitelji iz 36 evropskih in 8 sosednjih držav.

eTwinning je digitalni portal, ki je na voljo v 31 jezikih. Obiskovalci strani imajo dostop do informacij o prednostih sodelovanja in vključevanja v eTwinning ter do virov navdiha za skupno izvajanje projektov. Registrirani učitelji in vzgojitelji imajo dostop do portala z omejenim dostopom, ki mu pravimo eTwinning Live. To je vmesnik, ki posamezne učitelje in vzgojitelje povezuje s skupnostjo: uporabnikom omogoča iskanje partnerjev, povezovanje in sodelovanje v projektih ter profesionalni razvoj v okviru dogodkov, ki potekajo na evropski nacionalni, neevropski nacionalni ali osrednji evropski ravni. Učitelji in vzgojitelji, ki skupaj delajo na projektu, imajo dostop do zasebnega okolja, ki je namenjen sodelovanju v določenem projektu. Pravimo mu TwinSpace.

eTwinning svojim uporabnikom zagotavlja visoko stopnjo podpore. Vsaka sodelujoča država (trenutno jih je 44) ima svojo Nacionalno svetovalno službo (NSS) ali Službo za podporo partnerjem (SPP), ki skrbi za promocijo pobude, nudi podporo končnim uporabnikom in organizira različne dejavnosti ter priložnosti za strokovni razvoj na nacionalni ravni. Na evropski ravni eTwinning v imenu Evropske komisije koordinira Centralna svetovalna služba (CSS), ki jo vodi Evropsko šolsko omrežje (konzorcij 34 ministrstev za izobraževanje). CSS se povezuje z NSS in skrbi za razvoj portala. Nudi vrsto priložnosti za strokovni razvoj in izvaja druge dejavnosti, kot sta letna evropska konferenca in slovesnost ob podelitvi nagrad učiteljem, vzgojiteljem in učencem za njihovo sodelovanje v izjemnih projektih.

Predgovor

Tibor Navracsics,
komisar za izobraževanje,
kulturo, mlade in šport

Demokracija je ena od temeljnih vrednot Evropske unije, a je ne smemo jemati za samoumevno. Vsak državljan se je mora naučiti in jo razumeti ter jo predvsem udeležati. Danes je to še bolj pomembno kot kadarkoli prej. Spremembe v naših družbah in v svetu okoli nas prinašajo številne nove priložnosti. Prinašajo tudi nove izzive. Pomiriti moramo strahove preobremenjenih ljudi in vseh tistih, ki se počutijo zapostavljeni. Ljudi moramo usposobiti in opremiti s kompetencami ter v njih spodbujati željo po aktivni udeležbi v družbi in kakovostnem preživljanju časa. Graditi moramo kohezivne družbe in gojiti občutek pripadnosti.

Menim, da je osnovna naloga naših izobraževalnih sistemov učence podpirati v procesu spoznavanja demokratičnih procesov odločanja in jih spodbujati k aktivni udeležbi. Državljska vzgoja v vseh oblikah in na vseh stopnjah, tudi v zgodnjem izobraževalnem obdobju, ima pri tem ključno vlogo. Namenjena je vzgoji odgovornih državljanov, ki jim razumevanje družbenih, ekonomskih, pravnih in političnih pojmov ter struktur omogoča polno sodelovanje v državljskem in družbenem življenju.

Državljska vzgoja ne more biti samo eden od šolskih predmetov. Učimo se je skozi prakso. Učenci morajo tako sami kot skupaj z drugimi opazovati, premišljevali, primerjati, raziskovati in eksperimentirati. Pri tem imajo učitelji nedvomno ključno vlogo. Enako velja za demokratično šolsko ozračje.

Projekti eTwinning so odlična priložnost, da to zaživi v praksi. Učencem, učiteljem, vzgojiteljem in ravnateljem omogočajo čezmejno sodelovanje. V nadaljevanju boste našli izbor uspešnih projektov in aktivnosti eTwinning, ki spodbujajo vrednote, človekove pravice in kritično razmišljanje ter razvijajo demokratično kulturo v razredih, šolah in vrtcih.

Želim se iskreno zahvaliti vsem učiteljem, vzgojiteljem in učencem, ki so sodelovali v najrazličnejših dejavnostih, ki jih predstavljamo v nadaljevanju. Prepričan sem, da bo njihovo delo navdihnilo številne druge učence in učitelje za uresničevanje temeljnih vrednot naše Evropske unije. Dovolite mi, da se na koncu zahvalim celotni skupnosti eTwinning za nepogrešljiv prispevek k zagotavljanju kakovostnega in vključujočega izobraževanja v Evropi in naših partnerskih državah.

Uvod

eTwinning: Razvoj demokratičnega šolskega okolja

"Učence ne smemo samo pripravljati na odraslo življenje v demokratični družbi, temveč jim že danes omogočiti življenje v njej." — Alfie Kohn, pisatelj in predavatelj

V demokratičnih družbah imajo vsi člani po definiciji družbeno in politično vlogo. Izobraževalni organi v Evropi soglašajo, da morajo mladi pridobiti kompetence, ki jih potrebujejo za izvajanje svojih družbenih in političnih dolžnosti.

Evropska unija je prek različnih pobud izrazila svojo zavezanost državljski vzgoji. Spodbujanje aktivnega državljanstva je eden od štirih ciljev strateškega okvira za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju¹, v katerem je jasno zapisano, da mora izobraževanje spodbujati medkulturne kompetence, demokratične vrednote in spoštovanje temeljnih pravic, preprečevati vse oblike diskriminacije in rasizma ter se boriti proti njim, pripraviti otroke, mladino in odrasle ljudi na pozitivno interakcijo z vrstniki iz različnih okolij. Člani delovne skupine ET2020 za spodbujanje državljanstva in skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije z izobraževanjem so se dogovorili in v novem poročilu² zapisali, da je interdisciplinarni pristop, ki omogoča poučevanje posebnih predmetov in obenem vključevanje omenjenih tem v druge predmete ter njihovo vključevanje v demokratično šolsko kulturo in etiko, najprimernejši za spodbujanje pridobivanja skupnih vrednot in družbenih ter državljskih kompetenc.

Mreža Eurydice v svojem poročilu o državljski vzgoji iz leta 2017³ ugotavlja, da javnost goji vse večja pričakovanja do državljske vzgoje, saj se naše družbe soočajo z vedno večjimi izzivi. Državljska vzgoja je postala pomembna prednostna naloga na evropski ravni in je pogosto v središču pozornosti tudi na nacionalni ravni. Njihov konceptualni okvir temelji na štirih področjih, ki so v pristojnosti državljske vzgoje (tj. področja znanja, spretnosti in odnosov):

Irene Pateraki,
pedagoški vodja in nadzornica,
Centralna svetovalna služba
eTwinning

- 1 Na kratko "ET2020". Okvir si lahko ogledate na <https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework> in sklepe Sveta na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=SL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=SL).
- 2 Delovna skupina ET2020 za spodbujanje državljanstva in skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije z izobraževanjem za obdobje 2016-2018, "Elements of a Policy Framework".
- 3 Mrežo Eurydice tvori 42 nacionalnih enot v 38 državah, ki so vključene v program Erasmus+

- učinkovita in konstruktivna interakcija z drugimi,
- kritično razmišljanje,
- družbeno odgovorno vedenje in
- demokratično ravnanje.

EU je aktivno sodelovala tudi v pripravi Agende za trajnostni razvoj do leta 2030⁴. Agenda 2030 poziva k spodbujanju blaginje za vse ljudi in zaščite okolja. Če želimo odpraviti revščino, pravi, potrebujemo strategije, ki obravnavajo najrazličnejše socialne potrebe, kot sta izobraževanje in zdravje, in istočasno rešitve za problem podnebnih sprememb ter ukrepe za spodbujanje miru. Agenda 2030 mlade prepozna kot "ključne nosilce sprememb". Toda mladi za prevzem aktivne in vodilne vloge potrebujejo podporo in orodja. Mladim moramo v okviru izobraževanja ponuditi orodja, ki bodo spodbujala njihovo ustvarjalnost in inovativnost ter aktivno udeležbo in sodelovanje v skupnosti.

Tudi Svet Evrope je v Poročilu o državljanski vzgoji in vzgoji za človekove pravice v Evropi (2017) zapisal, da vseh 47 držav članic prepoznava ključno vlogo izobraževanja kot orodja za preprečevanje in reševanje problema radikalizacije, ki vodi v terorizem, uspešno integracijo priseljencev in beguncev ter reševanje problemov, povezanih z razočaranjem nad demokracijo in vzponom populizma. Priča smo vse tesnejšemu mednarodnemu sodelovanju na področju vzgoje in izobraževanja za demokratično državljanstvo in človekove pravice, ki podpira nacionalne ukrepe z dvigovanjem standardov in omogoča izmenjavo izkušenj med državami.

"eTwinning Galaxy" EPAL Nafpaktou, Grčija

Kljub vse bolj razširjenemu razumevanju odnosa med izobraževanjem in splošnim zdravjem evropske demokracije, poročilo omenja tudi izzive, ki so še vedno pred nami. V številnih državah [...] državljanska vzgoja in vzgoja za človekove pravice nista v zadostni meri vključeni v redno izobraževanje. Na določenih področjih, denimo v poklicnem izobraževanju, sta pogosto odsotni. Tam, kjer se poučujeta, se pogosto ne vlaga veliko truda v spremljanje njenega vpliva, kar pomeni, da nista visoko na seznamu prednostnih nalog in da so sredstva, ki so na voljo, usmerjena na tista področja izobraževanja, ki se ocenjujejo in razvrščajo.

Konvencija ZN o otrokovih pravicah (1989), ki jo je ratificiralo več kot 100 držav, je zelo pomembna, ko govorimo o intenzivnejšem udejstvovanju mladih v družbi. Zelo jasno izpostavi, da so otroci neodvisne osebe in imajo kot takšne svoje pravice. 12. člen Konvencije odločno, četudi zelo na splošno, poziva mlade k udejstvovanju: *"Države pogodbenice jamčijo otroku, ki je sposoben izoblikovati lastna mnenja, pravico do svobodnega izražanja le-teh v vseh zadevah v zvezi z njim, o tehtnosti izraženih mnenj pa se presoja v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo."* Nato v 13. členu pojasni: *"Otrok ima pravico do svobode izražanja; ta pravica zajema svobodno iskanje, sprejemanje in širjenje vsakovrstnih informacij in idej, ne glede na meje, v ustni, pisni, tiskani ali umetniški obliki ali na katerikoli drug način po otrokovi izbiri."*

Šele takrat, ko bomo spoštovali njihove pravice, lahko pričakujemo, da bodo mladi prevzeli vodilno vlogo in tudi ukrepali, npr. s podpisovanjem peticij, organizacijo protestov in kampanj na družabnih medijih itd. Šole in vrtci, ki so sestavni del skupnosti, bi morali biti prostor, kjer lahko mladi poglobljajo svoje razumevanje in izkusijo demokratično participacijo v praksi.

eTwinning spodbuja demokratično udejstvovanje učiteljev in vzgojiteljev, učencev in staršev ter lokalne skupnosti, saj jim ponuja priložnosti za aktivno sodelovanje v projektih, kampanjah in dogodkih profesionalnega razvoja. Poslanstvo šole eTwinning, ki smo ga razvijali zadnji dve leti, posebno pozornost namenja konceptu **skupnega vodenja** in **učencev kot nosilcev sprememb**, *"ki so obenem gonilo in preizkuševalci inovacij na področju pedagogike in tehnologije."*

Tema, ki smo jo izbrali za leto 2019, je "demokratična participacija". V eTwinningu lahko vsi enakopravno sodelujejo v vseh aktivnostih. Učitelji in učenci sami oblikujejo projekte, ki ustrezajo specifičnim potrebam posameznega razreda. Učitelji svoje učence spodbujajo k aktivnemu sodelovanju pri načrtovanju in izvajanju projektov ter nagrajujejo posebne talente. Npr. učenka, ki zelo dobro riše, bo aktivno sodelovala pri oblikovanju logotipa projekta ali plakata. Vsa mnenja so dobrodošla. Zato ne preseneča, da so bili številni projekti eTwinning, ki so se izvajali v preteklih letih, posvečeni temam, kot so demokracija, vrednote, človekove pravice in pravice otrok, sovražni govor, medijska pismenost, vrstniško nasilje in lažne novice.

V želji, da bi poudarili pomen demokratične participacije in podprli delo učiteljev, smo v okviru eTwinninga pripravili najrazličnejša gradiva in vire, kot so denimo vzorčni primeri projektov eTwinning, ki vas popeljejo korak za korakom skozi potek projektov eTwinning.

Nekaj primerov s portala eTwinning:

- Have your say on your education
- Living in Harmony!
- Too young to vote, old enough to make change
- Transmission for the Global Goals
- Your Voices Count!

Spomladanska kampanja eTwinning 2019 je lepo ponazorila, kako se lahko eTwinerji kreativno lotijo vprašanja demokratične participacije. V domišljijemskem svetu so učitelji in učenci potovali med petimi planeti vesolja eTwinning. Imena petih planetov so: Človekove pravice, Pravo in odločanje, Okolje, Mediji in zgodovina. Sodelovali so tudi v skupnih dejavnostih in spletnih seminarjih.

"The eTwinning Galaxy", risba romunskih učencev

Kampanja je obravnavala sledeče teme: medijsko opismenjevanje in prepoznavanje lažnih novic z detektorji laži, razprava o raznolikosti in diskriminaciji - kako uporabljati spletno orodje "Stories that Move".

Demokratično udejstvovanje ni samo učni predmet, temveč tudi odnos, način delovanja in življenja. Kot že omenjeno, šola je odličen prostor za prakso demokracije. S tega vidika je cilj pričujoče knjige predstaviti in preučiti različne vidike demokratičnega udejstvovanja ter ponuditi primere projektov eTwinning in ideje za aktivnosti, povezane z zadevno temo.

V prvem poglavju so predstavljeni ključni elementi demokratične participacije in vloga izobraževanja pri spodbujanju aktivnega udejstvovanja mladih.

V drugem poglavju lahko preberemo o vlogi učiteljev pri razvoju demokratične kompetence in pomenu aktivnega državljanstva.

V tretjem poglavju je predstavljeno orodje, ki učencem pomaga razvijati spretnosti kritičnega razmišljanja za boj proti stereotipom in predsodkom.

V zadnjem poglavju imajo glavno besedo mladi, ki so prevzeli stvari v svoje roke in povedali svoje mnenje. Njihove besede so lahko vir navdiha za vaše učence.

V zadnjih treh poglavjih najdemo tudi projekte eTwinning, posvečene demokraciji, človekovim pravicam, vrednotam, vrstniškemu nasilju, sovražnemu govoru, lažnim novicam, prostovoljstvu, aktivnemu državljanstvu in medijski pismenosti. Dopolnjujejo jih aktivnosti, ki jih lahko učitelji in vzgojitelji uporabijo kot navdih za svoje projekte.

Če drži, da je demokratično udejstvovanje povezano s pravicami, znanjem, orodji in podporo za razumevanje naše družbe ter ukrepanjem za vplivanje na njeno prihodnost, upamo, da bo pričujoča knjiga učiteljem in vzgojiteljem služila kot izhodišče, vodilo in navdih pri spodbujanju učencev, da postanejo boljši državljani. Svet jih danes potrebuje bolj kot kdaj koli prej.

"Naša družba večini mladim prenaša tajno sporočilo o tem, da jih ne potrebujemo, da bo družba lepo poskrbela zase, dokler ti mladi v neki daljni prihodnosti ne prevzamejo vajeti. V resnici družba ne skrbi lepo zase... in vsi ostali potrebujemo mlade, njihovo energijo, možgane, domišljijo in nadarjenost, da se spopademo s težavami, ki prežijo na nas. Družba, ki želi svoje brezupne probleme reševati brez polnega sodelovanja vseh, tudi najmlajših članov, je nespametna." — Alvin Toffler, pisatelj in futurist

1. Šole kot demokratični laboratoriji

**Isabel Menezes, Pedro D. Ferreira,
Norberto Ribeiro
in Carla Malafaia,**

Center za raziskave in izobraževalne
ukrepe, Fakulteta za psihologijo in
pedagoško izobraževanje, Univerza
v Portu, Portugalska

Leta 1916 je John Dewey v svoji knjigi *Democracy and education* dvomil o tem, da nas izobraževanje pripravi na življenje. To je utemeljeval z idejo, da bi se moralo učenje v šoli neprekinjeno nadaljevati z učenjem izven šole. Obenem je predpostavil, da bi morali z izobraževanjem spodbujati "sposobnost družbenega življenja, ki ustvari ravnovesje med tem, kaj posameznik prispeva in kaj dobi od družbe." Ne smemo misliti, da je s tega vidika izobraževanje zgolj sredstvo za doseganje takšnega življenja. "Izobraževanje je takšno življenje."

V tem smislu na izobraževanje ne bi smeli gledati kot na nekaj, kar je ločeno od našega življenja. Politični in družbeni mandat izobraževanja, ki na življenje ne gleda kot na temeljni element izobraževanja v vsakdanjem življenju, lahko hitro postavimo pod vprašaj in sprožimo val kritike. Poleg tega, izobraževalni sistem ne sme obravnavati učence kot pasivne in nemočne potrošnike (Biesta, 2011; Biesta in Lawy, 2006; Hedtke, 2013).

Pravzaprav se v šoli veliko naučimo o demokraciji: učimo se o pravici in krivici, enakosti in neenakosti, udejstvovanju in odtujevanju, moči in nemoči. Naučimo se tudi izražati ideje, pogovarjati se, razpravljati, pogajati se, biti prilagodljivi, oporekati, soočati se z drugimi, argumentirati svoja stališča in zagovarjati tiste, ki jim je storjena krivica. Politični naravi šolske izkušnje se zato ne moremo izogniti.

Številne raziskave so pokazale, da je izobrazba ključni znanilec državlanskega in političnega udejstvovanja, ne samo v konvencionalni obliki (npr. volitve), temveč tudi v novih oblikah (npr. podpisovanje spletnih peticij, protesti, bojkoti) (npr. Hadjar in Beck, 2010; Quintelier, 2010; Stockemer, 2014). To ne preseneča, saj šole učencem ponujajo številne priložnosti, da živijo demokracijo in okusijo njene nepopolnosti v razredu in zunaj njega. V okviru nove evropske raziskave Catch-EyoU⁵ so mladi med razpravo v tematskih skupinah poudarili pomen najrazličnejših izkušenj:

Marta: Morda zato, ker sem obiskovala druge dejavnosti na šoli: mladinski parlament, evropski klub in vse to. Menim, da je sodelovanje v skupnostnih zadevah, ne samo v zvezi s šolo, temveč tudi v zvezi z nacionalno in evropsko politiko, čudovita priložnost za mlade. Mislim, da imamo veliko priložnosti... (portugalska učenka)

Linda: Mislim, da je šola najpomembnejša (ustanova za spodbujanje aktivnega državljanstva), saj v šoli odraščamo in tam lahko že zelo zgodaj v življenju dobimo informacije. Vemo tudi, da smo v šoli zelo pogosto, da tega doma morda ne bomo dobili, zato je pomembno, da to dobimo kje druge. (švedska učenka)

Georg: V šoli bi moralo biti več politike, ker ko se pogovarjamo o vseh stvareh, o katerih smo se pogovarjali danes, razumemo, da jih [probleme kot je nezainteresiranost mladih za politiko] lahko rešimo samo, če [bodo] mladi razumeli politiko kot priložnost, da povedo svoje mnenje in predstavijo svoja stališča, ker so ta pomembna, in je ne bodo dojemali kot nekaj oddaljenega, čudnega in nerazumljivega, temveč jim bo blizu. (estonski učenec)

Petr: Tukaj potekajo srečanja dijaškega sveta, šolskih predstavnikov, učiteljev in učencev. Običajno se tukaj v sejni sobi zbere od 30 do 40 ljudi. Pogovarjamo se o najrazličnejših temah. Ljudje povedo, kaj jih muči in kaj želijo. Ravnatelj se pogovori z nami in od nas pričakuje, da informacije nato delimo z razredom. (češki učenec)

5 Raziskava "Constructing Active Citizenship with European Youth", ki je bila sofinancirana s strani programa EU za raziskave in inovacije Obzorje 2020: <http://www.catcheyou.eu>

Te ugotovitve so skladne z rezultati drugih raziskav, ki jih v šolah izvajamo že deset let (Malafaia, Teixeira, Neves in Menezes, 2016; Menezes & Ferreira, 2014; Ribeiro, Neves & Menezes, 2017). Prva in zelo pomembna tendenca je opazno zaupanje in obenem kritično razmišljanje učencev o šoli. Vedno znova poudarjajo, da je šola edini prostor, kjer se lahko učijo o politiki. Vedno znova nas sprašujejo: Kje drugje, kot v šolah? Nadalje lahko opazimo, da kljub zavedanju o številnih priložnostih za sodelovanje učencev, ki se ponujajo v razredu in izven njega, se številni omejijo na simbolična dejanja in pristope od zgoraj navzdol (navidezen dostop do državljanstva, ki bi lahko postal prevladujoči). Tako je v veliki meri odvisno od posameznega učitelja, ali želi in je sposoben prispevati k pluralistični, demokratični in participativni šolski kulturi.

Četudi je šola prostor, kjer živimo in se učimo demokracije, bi morali preučiti kakovost demokratičnega življenja v šoli. Ali učence spodbujamo k izražanju svojega mnenja tudi takrat, ko se ne strinjajo s sošolci in/ali z učitelji? Ali imajo možnost pogovora o tem, kako znanje, ki ga pridobivajo, vpliva na njihovo življenje? Ali imajo priložnosti za reševanje dejanskih problemov, ki se pojavljajo v šoli in skupnosti? Ali resno jemljemo njihova mnenja o organizaciji in vodenju šole? Na splošno trdimo, da ne moramo zagovarjati šole kot ustreznega okolja za demokratično vzgojo, če demokracija ne živi v njej. To vlogo lahko opravlja samo, če odpre vrata demokraciji in politiki.

2. Demokratična participacija v šoli

2.1 Vloga učiteljev v razvoju demokratične kompetence

Pascale Mompoin-Gaillard,
vodja usposabljanja učiteljev,
socialna psihologinja,
predsednica organizacije Learn
to Change, Francija

Ildikó Lázár,
docentka na oddelku za angleški
jezik Pedagoške fakultete
Univerze Eötvös Loránd,
Budimpešta, Madžarska

Charlot Cassar,
ravnatelj osnovne šole
St. Margaret College Zabbar
Primary School B, Malta

Za izgradnjo demokratičnih šolskih okolij so odgovorni vsi deležniki.

Demokratična šola ne nastane po naključju. To je neprekinjen proces, ki ni vedno brez težav in usklajen, brez nasprotujočih si pogledov in mnenj. V resnično demokratičnem okolju, kjer se spoštujejo in uveljavljajo človekove pravice in pravna država, se lahko posamezniki konstruktivno povezujejo z drugimi, ne glede na to, ali se strinjajo ali ne strinjajo glede različnih vprašanj. Četudi ima neposredno odgovornost za vzpostavitev demokratičnega šolskega okolja ravnatelj ali direktor, so v demokraciji tudi drugi deležniki odgovorni za uspeh šole. To so učenci, učitelji, starši in širša skupnost (Bäckman & Trafford, 2007). Demokratična okolja so rezultat kolektivnega truda.

Izobraževanje ima pomembno vlogo pri reševanju izzivov današnjih kompleksnosti in negotovosti.

Strateški okvir za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju ("ET2020", glej 1. opombo v uvodu) poudarja ključno vlogo izobraževanja in usposabljanja pri reševanju številnih družbenih, gospodarskih, demografskih, okolijskih in tehnoloških izzivov, s katerimi se danes sooča Evropa in njeni državljani in s katerimi se bo soočala v prihodnosti. Osnovni cilj evropskega sodelovanja je podpirati evropske sisteme izobraževanja in usposabljanja v državah članicah EU, da bi zagotovili:

(a) osebni, družabni in profesionalni razvoj vseh državljanov,

(b) trajnostno gospodarsko blaginjo in zaposljivost, skupaj s spodbujanjem demokratičnih vrednot, socialne kohezije, aktivnega državljanstva in medkulturnega dialoga.

Cilji so skladni z vizijo Sveta Evrope (v Priporočilu CM/Rec(2007)6), ki omenja štiri ključne cilje:

1. vzpostavitev široke baze znanja,
2. priprava na trg dela,
3. priprava na aktivno državljanstvo in
4. profesionalni razvoj.

Šole se osredotočajo predvsem na prva dva cilja. Kljub temu smo danes, morda zaradi nestanovitnosti, negotovosti, kompleksnosti in dvomnosti današnjega sveta, priča vse večjemu zanimanju za demokratično vzgojo in osebni razvoj. Deljeno odgovornost za izobraževanje in odločanje o tem, kaj je zares pomembno za otroke in mlade, lahko dosežemo, če deležniki skupaj delajo za skupne cilje: starši, izobraževalne ustanove, civilna družba in mladi.

Vse več pedagogov eksperimentira s kurikulumom, da pripravi učne aktivnosti, posvečene vrednotam, oblikovanju stališč, pridobivanju veščin in znanja, ki jih učenci potrebujejo, če želijo prispevati k razvoju demokratične kulture. V učne dejavnosti in razredno okolje vključujejo demokratične procese, kot so demokratično vodenje razreda, kooperativne učne strukture, participativno samoocenjevanje in vzajemno ocenjevanje, ter spodbujajo participacijo civilne družbe prek izobraževalne poti mladih.

Sedaj ko se strokovnjaki za izobraževanje vse bolj zavedajo, da se potrebe na področju izobraževanja spreminjajo, vstopamo v zrelo fazo.

Ponovni razmislek o izobraževanju: vse bolj se zavedamo pomena poučevanja in učenja o aktivnem državljanstvu.

V zadnjih letih je vsem postalo jasno, da potrebujemo spremembe na področju izobraževanja. Različna mednarodna združenja in organizacije so v ta namen objavile pomembne dokumente. Poleg referenc, omenjenih v uvodu, lahko omenimo tudi *Manifest Sveta Evrope: Education for Change - Change for Education* (2014), ki izpostavi pomen ponovnega razmisleka o izobraževanju: "Modeli šolanja, ki smo jih podedovali, so nagnjeni k elitizmu, hierarhiji in ekskluzivnosti. Čeprav so se te značilnosti skozi leta nekoliko omilile, jih demokratizacija sekundarnega in terciarnega izobraževanja, ki smo ji bili v zadnjem desetletju priča v številnih državah, ni izpodbila." (Svet Evrope, 2014, str. 21).

Na osnovi pregleda pričakovanj, ki jih delodajalci v 21. stoletju gojijo do učencev ob zaključku šolanja, lahko med življenjsko pomembnimi veščinami najdemo: sodelovanje, reševanje zapletenih problemov, kritično razmišljanje, samostojnost, kreativnost, empatijo, odgovornost, čustveno inteligenco, razumevanje iz različnih perspektiv, kognitivno prožnost, podjetnost, pismenost na področju IKT in pripravljenost na vseživljenjsko učenje. Hierarhični odnosi v šolah in tradicionalne frontalne metode poučevanja razdrobljenih predmetov ne omogočajo ustreznega razvoja omenjenih veščin in lastnosti. V *Manifestu* je to zelo jasno zapisano: "Če želimo spremeniti vedenje in spodbuditi vključevanje novih konceptov in vrednot, bi morali posvojiti izkustveno učenje v okviru socialno-konstruktivističnega pristopa, ki jim omogoča opazovanje, premišljevanje, primerjanje, raziskovanje in eksperimentiranje. Tovrstne aktivnosti pogosto niso zadostno vključene v tradicionalne pedagoške pristope, kot so denimo učenje na pamet in frontalno poučevanje, pri katerem učitelj vse ve in uči, medtem ko učenec ne ve in posluša." (Svet Evrope, 2014, str. 20)

Ob zaključku projekta, ki so ga začeli izvajati v letu 2013, je Svet Evrope sprejel *Referenčni okvir kompetenc za demokratično kulturo* (2017) z nepredpisujočimi smernicami, ki jih lahko nacionalne oblasti in deležniki na področju izobraževanja uporabijo in po potrebi prilagodijo. Referenčni okvir ponuja celovit okvir kompetenc, ki jih učenci potrebujejo, če želijo uspešno sodelovati v demokratični kulturi. Vključuje deskriptorje in smernice za izvajanje.

Če želimo, da učenci pridobijo tovrstna znanja, moramo zagotoviti tudi razvoj vloge učitelja. "Učitelji kot moderatorji učenja v medsebojno povezanem svetu bodo morali poleg kompetenc na svojem akademskem področju pridobiti tudi prečne kompetence." (Svet Evrope, 2014, str. 24) Prečne kompetence so še toliko bolj pomembne odkar je bil sprejet *Referenčni okvir globalnih kompetenc* (OECD-PISA, 2018). Po podatkih spletne strani OECD-PISA je globalna kompetenca sposobnost preučevanja lokalnih, globalnih in medkulturnih vprašanj, sposobnost razumevanja in sprejemanja stališč ter svetovnih nazorov drugih ljudi, sposobnost sodelovanja v odprti, primerni in učinkoviti interakciji z ljudmi iz drugih kultur in sposobnost delovanja za skupno blaginjo ter trajnostni razvoj (2018).

Ob tem se odpira vprašanje, kako lahko učinkovito podpremo učitelje, da bodo razvili omenjene kompetence in spodbujali razvoj teh kompetenc pri učencih, da se bodo naučili spreminjati in se spreminjali z učenjem.

Kako bomo učiteljem omogočili razvoj kompetenc 21. stoletja?

Beijard, Meijer, Morine-Dershimer in Tilemma (2005) so pozvali k oblikovanju nove definicije strokovnosti učiteljev, ki bo poudarila potrebo po boljši kakovosti razmišljanja učiteljev in učenja v kontekstu, ki se ves čas spreminja. Pozvali so k dinamičnemu poučevanju in učenju učiteljev, pri katerem ključno vlogo prevzame razvoj učiteljeve identitete. Po Mocklerju (2011) izgradnja učiteljeve identitete zahteva razvoj "politične drznosti" oz. sposobnosti spodbujanja kritičnega in refleksivnega izobraževanja za demokracijo. Takšen razvoj se nikoli ne konča in zahteva predanost vseživljenjskemu in izkustvenemu učenju.

Learn to Change, mednarodna NVO, ki podpira celostni razvoj osebnosti v okviru programov za socialno pravičnost in ustvarjalno človeško emancipacijo, je pripravila igro s kartami *Cards for Democracy for All*. S kompletom 60 kart se lahko igrate sami ali v skupini. Igra je namenjena samorefleksiji o odnosu, veščinah, znanju in razumevanju za spodbujanje razvoja demokratičnih okolij in razvoja pedagoške prakse ter vedenja. Tudi na spreminjajočem se trgu dela opazimo povpraševanje po kompetencah, ki jih potrebujemo za demokracijo. Veščine 21. stoletja, kot so prilagodljivost, sposobnost čezmejnega sodelovanja in reševanja kompleksnih problemov, so zelo zaželeno.

Cilj kompleta *Cards for Democracy* za učitelje je spodbujati razmišljanje, analizo in razvoj boljšega odnosa, veščin in znanja pri izvajanju demokratičnih procesov in/ali izkušenj v razredu ter pedagoške prakse. Karte identificirajo in opišejo ključne ukrepe, ki lahko moderatorjem učenja pomagajo spodbujati razvoj vključujočih in demokratičnih učnih okolij. Organizacija Learn to Change je pripravila niz aktivnosti, ki jih lahko uporabite v kombinaciji s kompletom kart *Cards for Democracy* za spodbujanje sodelovanja deležnikov. Opis aktivnosti (samo v angleščini) je na voljo na uradni spletni strani NVO (www.learntochange.eu).

- Revizija ocenjevanja in vrednotenja
- Moje popotovanje - samoocenjevanje učencev in učiteljev s kartami *Cards for Democracy*
- Hitri zmenki za demokracijo
- Sedem idej za bolj demokratično šolsko leto
- Spletni seminar "Razvoj podjetnega državljana" za Evropsko šolsko omrežje
- Spletni seminar o igri s kartami *Cards for Democracy*

Na voljo so tudi drugi brezplačni viri za spodbujanje demokratičnih šolskih okolij in razvoj demokratičnih kompetenc, npr.:

- **Compass:** priročnik za izobraževanje o človekovih pravicah, ki mladinskim voditeljem, učiteljem in drugim pedagoškim delavcem ponuja konkretne ideje in praktične aktivnosti za spodbujanje, vključevanje in udejstvovanje mladih.

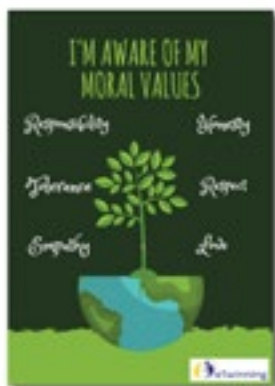
- **Compasito:** aktivnosti in metode za zanimivo in kreativno izobraževanje otrok o človekovih pravicah, namenjene otrokom, pedagoškim delavcem, učiteljem in staršem.
- **TASKs for democracy:** V priročniku za učitelje, ki poučujejo v formalnih in neformalnih izobraževalnih okoljih, je predstavljenih 60 aktivnosti za razvoj pozitivnega odnosa do medpredmetnega poučevanja, pridobivanje medpredmetnih veščin in znanja ter vrednotenje medpredmetnega poučevanja. Priročnik je plod dela izkustvene skupnosti Sveta Evrope, ki deluje v okviru programa Pestalozzi.

Upamo, da bo gradivo učitelje spodbudilo, da preizkusijo nove ideje in izkoristijo priložnosti za strokovno izpopolnjevanje na tem področju.

2.2 Navdihujoči projekti eTwinning

V okviru eTwinninga učenci in učitelji redno obravnavajo človekove pravice, vrednote in demokratično kulturo. V nadaljevanju vam predstavljamo novejšje projekte eTwinning, ki obravnavajo omenjene teme:

⇒ "I am aware of my moral values"

Starost učencev:
4 - 15

Države:
Grčija, Romunija, Tunizija,
Turčija

Kot pravijo v uvodu je izobraževanje orodje, ki nam omogoča boljše prepoznavanje vrednot, ki so pomembne in jih želimo gojiti. Projekt se je osredotočil na splošne moralne vrednote, kot so strpnost, empatija, ljubezen, spoštovanje, odgovornost in odkritost. Učenci in učitelji so s skupnimi močmi osveščali o pomenu aktivnega državljanstva in prek mesečnih aktivnosti razvijali svoje jezikovne spretnosti v angleškem jeziku. V okviru mesečnih

aktivnosti je nastala revija, v kateri so opisane vse moralne vrednote in njihov pomen, nastala je skupna spletna stran in potekale so spletne razprave. Tako smo dobili mozaik sodelovanja med šolami. Potekale so tudi druge kreativne aktivnosti, npr. izdelava papirnih rož in majic, ki so jih oblikovali učenci. Projekt se je zaključil z razstavo del učencev in učiteljev v eni od sodelujočih turških šol.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/57121>

⇒ "Myriem and friends: citizens of a better world"

MYRIEM
AND
FRIENDS

CITIZENS
OF A
BETTER
WORLD

Starost učencev:

5-17

Države:

Hrvaška, Ciper, Grčija, Poljska,
Portugalska, Romunija, Slovenija,
Španija, Tunizija, Ukrajina

Myriem je tunizijska lutka in protagonistka projekta. Učenci iz različnih držav so v šoli izdelali prijatelje in prijateljice za Myriem. Myriem je nato z njimi obiskala 10 držav. Po vsaki državi so potovali tri mesece. Njihova popotovanja so bila izhodišče za izobraževanje o splošnih človekovih vrednotah. Učenci so s pomočjo lutk spodbujali vrednote, kot so strpnost, prijateljstvo, enakopravnost, mir, spoštovanje in odgovornost. Pripravili so mednarodni koledar, v katerega so vključili državne praznike in dela proste dneve. Tako so spoznavali različne kulture. Učenci so se navdušeno lotili pobud za spodbujanje omenjenih vrednot v lokalnih skupnostih in drugod. Myriem in njeni prijatelji so se vrnili domov. Pred povratkom so se ustavili še v "Concordvillu", namišljeni popolni deželi, ki so jo ustvarili učenci. V "Concordvillu" vladajo vrednote in pravila lepega vedenja, ki so jih učenci prepoznali kot ključne elemente pravične družbe. Dokumentirali so jih v skupnem manifestu: *"Concordville je naša sanjska skupnost, ki je onkraj vseh nacionalnih meja."* Učenci so manifest pripravili na podlagi lova na skrite vrednote, med katerim so izpolnjevali križanko s pomočjo kod QR. Besede iz križanke so nato uporabili za pripravo manifesta. Manifest ponazarja človekove pravice in vrednote, o katerih so se učenci učili in pogovarjali med projektom. Pripravili so tudi interaktivno sliko o človekovih pravicah s Thinklinkom, napisali skupno zgodbo "Deček iz Sirije" in dnevnik begunca ter delali na skupnem dokumentu Google Doc, v katerega so vključili risbe najmlajših partnerjev v projektu. Projekt je učencem ponudil priložnosti za pogovor

in jih spodbujal k pogovoru o kompleksnih vprašanjih, kot so trgovina z ljudmi, lakota in nepravilna porazdelitev bogastva, vključenost itd.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/9507>

"Sparks"

Starost učencev:
11-18

Države:
*Azerbajdžan, Češka republika, Francija,
Gruzija, Nemčija, Italija, Malta, Norveška,
Poljska, Portugalska, Srbija, Španija, Tunizija,
Turčija, Ukrajina, Združeno kraljestvo*

Učenci, ki so delovali v projektu, so spoznavali, raziskovali in preučevali cilje trajnostnega razvoja ZN 2030, ki so, kot omenjeno v uvodu, odlično izhodišče za ponovni premislek o izobraževanju in njegovi vlogi v sodobnih družbah. Učenci so v okviru projekta ozaveščali svoje šole in skupnosti o trajnostnem razvoju. Učenci so najprej opravili skupno raziskavo o vsakem od 17 ciljev: odprava revščine, odprava lakote, kakovostno izobraževanje, enakost spolov, zmanjšanje neenakosti, podnebni ukrepi, mir, pravičnost in močne institucije ter partnerstvo za uresničevanje teh ciljev. Pripravili so evropski slovar, ki je učencem pomagal razumeti cilje. Ko so učenci obravnavali zagotavljanje kakovostnega izobraževanja, so spoznali izzive, s katerimi še soočajo številni otroci, in razliko v kakovosti izobraževanja po svetu. Ko so obravnavali odpravljanje revščine, so morali opraviti vajo "preživi z 1,25 \$ na dan". Podali so se v lokalne trgovine, kavarne in restavracije, da bi preverili, kaj vse lahko kupijo za ta denar. Vajo so dokumentirali s fotografijami. Učenci so med projektom sodelovali v nacionalnih in mednarodnih skupinah, iskali rešitve za probleme, ki preprečujejo uresničevanje ciljev, in se pogovarjali o ukrepih za trajnostni razvoj, ki bi jih lahko izvajali v svoji skupnosti. Pri tem so poglobljali svoje znanje angleščine in matematike, razvijali veščine na področju IKT, komunikacijske in predstavitvene spretnosti ter postali globalni državljani, ki iščejo odgovore na najbolj pereča svetovna vprašanja.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/43401>

"Herit@ge Matters"

Starost učencev:

12-15

Države:

Belgija, Hrvaška, Nemčija, Grčija,
Portugalska, Moldavija, Romunija

Kot že omenjeno v uvodu, se izobraževanje mladih za aktivno državljanstvo začne v šoli. Učitelji imajo pomembno vlogo pri izgradnji demokratičnih šolskih okolij, spodbujanju učencev, da prevzamejo vodstvo in konstruktivno predstavijo svoja stališča. V okviru projekta "Herit@ge Matters" so učenci preučevali vrednote, kot so pravičnost, spoštovanje, strpnost in raznolikost. Na osnovi teh temeljnih vrednot so nato premišljevali o pravičnosti in odkrito spregovorili proti diskriminaciji in nepravilnosti. Učenci so ustanovili skupni odbor za človekove pravice, v okviru katerega so skupaj raziskovali človekove pravice iz deklaracije o človekovih pravicah na podlagi replike umetniških del. Kot opomnik za vse učence je bil izbran citat iz Dnevnika Ane Frank, ki je učence spremljal skozi celoten projekt: *"Kako je lepo, da nikomur ni treba čakati, da bi začel spreminjati svet na boljše."*

Med projektom so učenci sodelovali pri pripravi skupne e-revije, posvečene demokraciji, demokratičnim vrednotam in sorodnim temam v Evropi in drugod po svetu. V reviji "Our Heroes" so učenci predstavili izbrane osebnosti, povezane s pravicami, vrednotami in demokracijo. Dnevnik Ane Frank so brali in preučevali na alternativne načine ter ob tem razvijali spretnost kritičnega branja in kreativnega pisanja. Istočasno so pridobivali znanje o demokratični zavesti danes in v preteklosti. Ani so pisali pisma v imenu namišljene prijateljice Kitty. Drugi partnerji so nato organizirali razstavo pisem, ki je naletela na odlično kritiko partnerjev, staršev in lokalnih medijev. Partnerji so izdelali spletno stran o kulturni dediščini in človekovih pravicah ter demokraciji, da bi rezultate svojega projekta delili s svetom. Na spletni strani so predstavljena stališča mladih, ki so sodelovali v projektu, ter likovna dela, življenjski slog, zgodovina, poezija in gastronomija, ki jim je skupna in jim je všeč.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/50844>

"Expressing the Way We Are"

Starost učencev:

15 - 17

Države:

Danska, Poljska, Romunija, Turčija

Ponovni premislek o izobraževanju, kot že omenjeno, je eden od ciljev Manifesta o izobraževanju za spremembe Sveta Evrope. Projekt "Expressing the Way We Are" zvesto sledi načelom manifesta, saj je nastal na podlagi zavedanja, da je trenutna generacija učencev popolnoma drugačna od vseh prejšnjih. Učenci so prek različnih medijev in zabave ves čas izpostavljeni ogromni količini informacij. Zasnovo projekta so pripravili učitelji iz Danske, Poljske, Turčije in Romunije v želji, da bi okrepili strpnost do različnih kultur, izboljšali kritično mišljenje in poglobili razumevanje konceptov, kot so človekove pravice, demokratična odgovornost, varnost na internetu in sprejemanje odločitev.

Izvedli so različne spletne in nespletne aktivnosti. Začeli so z izdelavo plakatov o različnih temah, povezanih z demokracijo in pomenom demokracije. Nekateri plakati so bili ročno izdelani in poslikani, drugi so nastali s pomočjo spletnih orodij za foto kolaže. Učenci so prevzeli vlogo preiskovalnih novinarjev in pisali članke o vprašanjih, ki jih pogosto zasledimo v demokracijah. Za to skupno aktivnost so učenci sami izbrali temo in nato pisali članke v mednarodnih skupinah. Članke so nato zbrali in objavili v spletni reviji "Democracy in our lives". Na koncu so se učenci srečali v živo (pod okriljem programa mobilnosti Erasmus+) in organizirali niz skupinskih razprav o zadevnih temah, na katerih so iskali skupne predloge rešitev, izražali svoja mnenja in se odzivali na vprašanja drugih skupin ter utemljevali svoja stališča za in proti.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/11338>

2.3 Predlagane aktivnosti eTwinning

Otroke moramo naučiti, da demokracijo dojemajo kot način življenja. Veščine za izgradnjo demokracije se ne razvijejo same po sebi, zato poučevanje demokracije pomeni pripravljanje otrok na to, da postanejo državljani, ki bodo v prihodnosti ohranjali in oblikovali demokracijo. Demokracija bi zato morala postati ključni vidik vseh oblik izobraževanja že v zgodnjem otroštvu. Demokratično izobraževanje spodbuja radovednost, razpravo, kritično razmišljanje in prevzemanje odgovornosti za svoja dejanja. Tovrstne učne cilje najlažje dosežemo s praktičnimi ukrepi. Učenci morajo razumeti ključne koncepte demokracije, a nato morajo pridobiti praktične izkušnje skozi življenje in delo v demokratičnem okolju. Šole, ustanove, otroški klubi, organizacije in družine, ki spoštujejo demokratična načela in so demokratično strukturirane, so najboljše vzornice za mlade, ki se učijo o demokraciji.

"Med otroki in mladimi moramo nujno spodbujati demokratično kulturo in človekove pravice, saj se njihov odnos in vedenje oblikujeta že v zgodnjem otroštvu in lahko v prihodnosti odločno vplivata na njihovo udejstvovanje v javnih zadevah." *Sklepi Sveta foruma Evrope za prihodnost demokracije, junij 2007*

Človekove pravice in demokracija sta vzajemna koncepta. Človekove pravice predstavljajo temelj vseh demokratičnih sistemov, a potrebujejo sistem, ki jih ščiti in zagotavlja.

Spodaj so predstavljene aktivnosti, ki jih lahko vključite v svoje projekte eTwinning za poglobljanje učenčevega razumevanja demokratične participacije.

"Obiskovalka z drugega planeta"

Učitelji so učence spodbudili, da s svojo domišljijo in kreativnostjo izdelajo lutko z drugega planeta, ki jo bodo poslali partnerjem iz druge šole. Nato so morali premisliti o tem, kaj bi obiskovalec z drugega planeta želel vedeti o ljudeh, in z risbicami razložiti, kaj pomeni biti človek. Risbe in razmišljanja vseh partnerjev so objavili v spletni učilnici TwinSpace in se nato v razredu pogovorili o različnih stališčih.

Starost: 4-7 | **Orodja:** material za ročna dela, voščenke, svinčniki, barve, papir

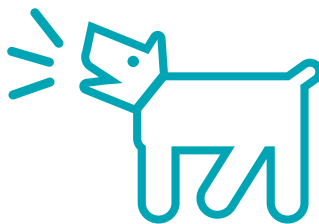
"Praznujemo svetovni dan otrok"

20. novembra vsako leto obeležimo mednarodni dan otrokovih pravic. Vsak razred se pogovori o Konvenciji o otrokovih pravicah in pripravi seznam desetih pravic, ki so za njih najpomembnejše. Partnerji morajo nato najti konsenz in skupaj izbrati 10 najpomembnejših otrokovih pravic. Potem vsak razred izbere eno otrokovo pravico in jo ponazori z risbo na papirju ali s pomočjo spletnih orodij. Vse risbe se objavijo v spletni učilnici TwinSpace. Partnerji jih natisnejo. Na koncu učenci pripravijo videoposnetke, kjer s svojimi besedami predstavijo otrokove pravice. Na podlagi zbirke videoposnetkov se pripravi skupen večjezični videoposnetek, ki otrokove pravice predstavi v sliki in besedi.

Starost: 4 -7 | **Orodja:** YouTube, papir, Colorillo

"Pravice mojega psa"

Partnerski razredi uporabijo plišaste pse kot maskote in si jih izmenjajo. Učitelji nato učence prosijo, da dajo psom ime in premislijo o tem, kaj psi potrebujejo za srečno, zdravo in varno življenje, ter kdo je odgovoren za to, da dobijo, kar potrebujejo. Ko razred definira potrebe, jih učitelj vpraša, če ima pes pravico do navedenih potreb.

Potem ko nekaj dni skrbijo za psa, jih učitelj prosi, da premislijo o tem, kaj potrebujejo otroci za srečno, varno in zdravo življenje, ter kdo je odgovoren za to, da dobijo, kar potrebujejo. Učenci se pogovorijo o otrokovih pravicah in svoje odgovore delijo s svojimi partnerji. Otroci nato izberejo eno pravico in iz nje črpajo navdih za umetniško delo, ki ga naložijo v TwinSpace. Vsaka šola lahko nato organizira razstavo umetniških del ob zaključku projekta.

Starost: 5-10 | **Orodja:** papir in voščenke, Artsteps

"Oglaševanje človekovih pravic"

Otroci najprej spoznajo Konvencijo ZN o otrokovih pravicah in se pogovorijo o njej⁶, nato pa vsi skupaj izberejo eno pravico, ki bi jo radi bolje spoznali. Na podlagi otrokove pravice, ki jo izberejo, jih razdelimo v mešane skupine s po 4 do 6 učencev iz različnih držav. Vsaka skupina mora pripraviti kratek televizijski oglas, posvečen izbrani otrokovi pravici. Oglasi so lahko zelo različni, npr.: lahko odigrajo zgodbo,

6 <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

zapojejo pesem, pripravijo animirano zgodbo ali opravijo intervju s strokovnjakom. Partnerji najprej izberejo koncept in se nato srečajo na spletu, da predstavijo svoje ideje in izmenjajo povratne informacije. Po spletnem srečanju lahko skupine začnejo pripravljati oglase. Ko so oglasi nared, jih lahko objavijo v spletni učilnici TwinSpace in nato glasujejo za najboljši oglas.

Projekt lahko zaključite s spletnim srečanjem in se pogovorite o tem, kdo potrebuje izobraževanje o človeških pravicah otrok, zakaj morajo ljudje poznati svoje pravice in ali so oglasi primerno orodje za ozaveščanje ljudi?

Starost: 8-15 | **orodja:** videokonference, PollEverywhere, Dotstorming

"Kršenje človekovih pravic"

Učitelji učencem povedo zgodbo: *"Novinar je napisal članek, ki je razjezil pomembnega političnega voditelja. Naslednji dan so trije neznanci vlomili v novinarjevo stanovanje in ga ugrabili. Nihče ne ve, kje je novinar, in nihče ga uradno ne išče."* Učenci naj preberejo Splošno deklaracijo o človekovih pravicah ⁷ in ugotovijo, kateri členi deklaracije so bili kršeni. Razdelimo jih v mednarodne skupine, ki morajo pripraviti pismo za ministra za pravosodje, v katerem izpostavijo kršitve človekovih pravic in zahtevajo ukrepanje s strani ministrstva. Namesto tega lahko napišejo časopisni članek o tem dogodku. Učenci naj posebno pozornost namenijo jeziku in tonu, ki ga uporabljajo za različne ciljne skupine.

Starost: 10 -14 | **Orodje:** MeetingWords

"Uganke o človekovih pravicah"

Partnerji najprej preberejo Splošno deklaracijo o človekovih pravicah in spoznajo pomen človekovih pravic. Nato s partnerji organizirajo videokonferenco in skupaj rešujejo uganke. Vsakemu učencu iz partnerske šole dodelimo človekovo pravico, ki jo mora narisati, medtem ko morajo učenci iz partnerskega razreda uganiti, katero človekovo pravico je narisal. Vsak pravilni odgovor je vreden eno točko. V drugem krogu mora učenec iz drugega razreda narisati človekovo pravico. Igra se nadaljuje dokler vsak učenec ne nariše svoje človekove pravice. Zmaga razred, ki zbere več točk. Otroci morajo risati, ne smejo uporabljati števil ali besed in ne smejo govoriti.

Starost: 10-15 | **Orodja:** papir, kemični svinčniki, svinčniki, voščenske, videokonference

⁷ <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>

"Tvoje pravice se končajo, kjer se moje začnejo"

Vsak partner organizira razpravo o svobodi govora in pravici do varstva pred diskriminacijo. Učence spodbujamo, da izrazijo svoje mnenje in se pogovorijo o svojih izkušnjah.

Učitelj odpre TwinBoard in učence iz vseh sodelujočih šol vpraša po mnenju s pomočjo spodnjih vprašanj:

- Kje se končajo pravice posameznika in začnejo pravice skupine?
- Ali se lahko te meje spreminjajo?
- V katerem primeru?

Učitelji učence spodbujajo k pisanju poezije, gledaliških iger ali kratkih zgodb o dogodkih, povezanih s človekovimi pravicami, ki so jim bili priča oni ali njihova družina in prijatelji. Učenci lahko delajo v mednarodnih skupinah in rezultate dela predstavijo v e-knjigi.

Starost: 12 -18 | **Orodja:** TwinBoard, MeetingWords, Issuu, Calameo

"Človekove pravice in odločanje"

Učitelj ustvari Padlet s tremi stolpci :1. v vsakem primeru, 2. v večini primerov in 3. v nekaterih primerih in poda nekaj izjav, ki jih morajo učenci, ki delajo v skupinah s po 4 do 6 učencev iz različnih držav, kategorizirati. Skupine se morajo s pomočjo klepetalnice v TwinSpacu pogovoriti in dogovoriti o izjavah. Izjave dodajo v Padlet. Pri tem ne smejo gledati, kaj počnejo druge skupine.

Teden kasneje se vsi razredi srečajo na spletu in pogovorijo o izjavah, glede katerih so se skupine različno odločale. Sledita naj pogovor in razprava, dokler vsi skupaj ne dosežejo soglasja. Po potrebi lahko spremenijo dikcijo izjav, da bi lažje dosegli soglasje.

Starost: 15-18 | **Orodja:** klepet, videokonference

3. Kritični misleci v varni šoli

3.1 Obvladovanje medijev: razvoj spretnosti kritičnega razmišljanja o stereotipih in predsodkih

Leta 2016 je mreža strokovnjakov, ki je delala na socialni dimenziji izobraževanja in usposabljanja, poročala o izzivih in priložnostih za Evropo, povezanih z vse večjo etnično in versko raznolikostjo. V enem od najpomembnejših zaključkov so zapisali, da bi moral šolski kurikulum bolj jasno odražati to raznolikost in biti bolj vključujoč. Poročilo omenja vzajemno izobraževanje, ki je relativno nova in učinkovita metoda za razvoj vključujočih razredov. Eden od predpogojev za vzpostavitev vključujočega razreda je spodbujanje mladih, da so aktivni v svoji skupnosti in kot državljani prispevajo k demokraciji. Vse se začne z razvojem kritičnega razmišljanja ⁸. Kot prvo je pomembno, da premislijo o svojem mestu v družbi, svojih izbirah in vplivu teh izbir na druge. Razvoj kritičnega mišljenja se začne s pedagogi, ki učencem neželijo dati svojih odgovorov na zapletena vprašanja na področju raznolikosti in diskriminacije.

Karen Polak,
vodja mednarodnega projekta
'Stories that Move: Toolbox against
discrimination', Hiša Anne Frank,
Amsterdam

Ne obstajajo preprosti ali pravilni odgovori, ki jih lahko serviramo našim učencem. Sami morajo razumeti, zakaj imajo ljudje različna mnenja in občutke glede identitete in raznolikosti ter se različno odzivajo na diskriminacijo. Dokazano je bilo, da dobro vodena razprava spodbudi sodelovanje učencev in sproži njihovo odkrivanje sebe. Kljub temu večina učiteljev ni usposobljenih za moderiranje pogovorov o občutljivih in zapletenih temah.

Monique Eckmann, zaslužna profesorica Fakultete za socialno delo Univerze uporabnih znanosti v Ženevi (Švica), je objavila številna dela o pomenu prepoznavanja socialnega položaja posameznika, ko govorimo o diskriminaciji. Na osnovi njenih informacij smo začeli premišljevati o konkretni pobudi za naslavljanje omenjenih vprašanj in tako je nastal projekt "Stories that move".

⁸ To je priporočil tudi Svet EU ("Priporočilo o spodbujanju skupnih vrednot..." z dne 22. maja 2018) državam članicam, da morajo nadalje krepiti kritično mišljenje in medijsko pismenost (...), da bi s tem širili zavest in zanje o tveganjih, povezanih z viri informacij, in da bi spodbujali kritično razmišljanje mladih.

Stories that Move

Pobuda "Stories that Move"⁹ je nastal v želji, da bi ustvarili varna spletna in nespletna okolja za obravnavo zapletenih in občutljivih tem, kot so diskriminacija, pomanjkanje vključenosti in raznolikost.

"Stories that Move" je spletno orodje, ki je nastalo na podlagi tiskanih učnih gradiv o antisemitizmu in drugih oblikah diskriminacije, ki jih je pripravila Hiša Ane Frank v sodelovanju z Uradom za demokratične institucije in človekove pravice (OVSE)¹⁰. Med 2007 in 2017 se je projekt razširil v 15 držav, ki so pripravile svoje jezikovne različice gradiva. Ohranili so srčko gradiva in v njo vnesli za državo značilne vsebine. Izhodišče za pripravo gradiva so bila mnenja in stališča mladih, ki so spregovorili o svoji identiteti in izkušnjah. Povezali so preteklost in sedanost, da bi učence spodbudili k premisleku o kontinuiteti. Dodatne naloge so učence spodbudile k premisleku o tem, kako se odločajo, ko so priča diskriminaciji.

Ukrepi proti stereotipom: vloga medijev

V projektu "Stories that Move: Toolbox against discrimination" je sodelovalo sedem evropskih držav. Partnerji so skupaj izdelali večjezično spletno orodje, ki vsebuje pet učnih modulov in smernice za učence za izvedbo različnih aktivnosti. Na splošno lahko rečemo, da se želi projekt *dotakniti* učencev, da začutijo empatijo do drugih bitij, pogledajo na svet z drugega zornega kota in postanejo aktivni nosilci sprememb. Na voljo so tudi navodila in strokovni nasveti za učitelje.

Mednarodna skupina strokovnjakov (med njimi tudi učitelji, ki poučujejo zgodovino, jezike in človekove pravice ter socialni psihologi) je hitro naletela na številne ključne teme, glede katerih si člani projektnega tima niso bili enotni. To jasno odraža situacijo v naših družbah in učilnicah. Ukvarjanje z raznovrstnostjo mnenj je postalo sestavni del projekta "Stories that Move".

⁹ "Stories that Move" je mednarodni projekt za učence, stare 14 let in več, ki je nastal na pobudo Hiše Ane Frank in osmih partnerskih organizacij. Projekt je črpal sredstva Erasmus+ in fundacije EVZ. Brezplačno na voljo v angleškem, nemškem, madžarskem, slovaškem, poljskem, ukrajinskem in nizozemskem jeziku

¹⁰ Glej <http://tandis.odihr.pl/> za spletno izdajo večine jezikovnih različic.

Med temami, ki jih obravnava spletno okolje, najdemo tudi vprašanje stereotipov, ki se pojavljajo v medijih, predsodkov, ki se reproducirajo, in kako vse to vpliva na svet okoli nas.

Poglavje posvečeno *obvladovanju medijev* se začne s samoanalizo uporabe medijskih izdelkov.

Vsak dan se odločimo, katerim medijem bomo prisluhnili. Ta odločitev vpliva na naš pogled na svet. Včasih nam tudi zakrije pogled. Poglejmo si "mehurčke", ki jih ustvarjamo. Kako lahko filtriramo in kritično presojava sporočila?

Učenci morajo oceniti kredibilnost svojih virov informacij in so pri tem pogosto nepričakovano kritični. Kljub temu imajo včasih težave pri izražanju mnenja ali skrbni glede svoje identitete in pri odzivanju na diskriminacijo. "Stories that Move" je varen prostor, ki ga potrebujemo za izmenjavo mnenj v spletnem in nespletnem okolju.

Reklama iz 19. stoletja.

Pri eni od lekcij, ki so posvečene medijem, morajo učenci preučiti oglase, ki imajo seksistične, antisemitske, rasistične, protiromske in proti LGBT+¹¹ vsebine. Pomembno je prepoznati, da so lahko nekatere izmed njih žaljive in da imajo lahko različni ljudje različna mnenja. Učenci delajo po rutinski metodi "vidnega razmišljanja". S pomočjo te metode se lažje upočasnijo, bolje vidijo in bolje razumejo svoj izobraževalni proces. "Stories that Move" nas v primeru oglasov, med katerimi najdemo tudi rasistično reklamo za milo iz 19. stoletja, sprašuje:

- Kateri stereotip prikazuje slika?
- Kako je stereotip prikazan?
- Zakaj oglaševalci uporabljajo stereotipe?

Na podlagi dela s starimi oglasi lahko učenci vidijo, kako močno ali kako malo se je družba spremenila skozi čas.

Glosar na strani www.storiesthatmove.org:

Stereotipi - zelo razširjena, a prekomerno poenostavljena podoba določene skupine. Lahko so pozitivni, negativni ali nevtralni. Zaradi stereotipov ljudje pretiravajo glede razlik med skupinami. Lahko jih vidijo kot pretirano homogene ali se osredotočijo samo na razlike med njimi.

¹¹ Lezbijke, geji, biseksualci in transseksualci ter druge seksualne in spolne manjšine

Predsodki - vnaprej ustvarjena mnenja, ki temeljijo na lastnostih, kot so spol, spolna usmerjenost, narodnost ali vera. Predsodki ne temeljijo na razumu ali konkretnih izkušnjah. V večini primerov so negativni in se pogosto uporabljajo kot izgovor za diskriminacijo. Za razliko od stereotipov so predsodki čustveno nabiti. Ljudje pogosto podzavestno gojijo predsodke, ki jih težko premagajo.

3.2 Navdihujoči projekti eTwinning

Evropska delovna skupina za državljanstvo¹² je izpostavila, da je demokratična in vključujoča šolska kultura, ki ceni raznolikost in aktivno zagotavlja varno okolje za dialog in razpravo o kontroverznih vprašanjih, ključnega pomena za socialno in čustveno učenje, intelektualni razvoj in pridobivanje socialnih ter državljskih kompetenc.

Ob tem je treba poudariti, da skupnost eTwinning posebno pozornost posveča vprašanjem varnosti na spletu, vrstniškemu nasilju, sovražnemu govoru in lažnim novicam. Številni projekti na portalu obravnavajo omenjene teme, spodbujajo refleksijo in učencem omogočajo izmenjavo ter raziskovanje mnenj v vključujočem šolskem ozračju. Varnost na spletu je uvodna aktivnost, ki se izvaja pri skoraj vseh projektih. Učenci spoznajo spletni bonton projekta oz. zelo pogosto sami pripravijo seznam pravil spletnega vedenja za delo na projektu.

V nadaljevanju vam predstavljamo nekaj primerov projektov, ki obravnavajo omenjena vprašanja:

► "Take Care of me-Take Care of you"

Starost učencev:
10 - 15

Države:
Francija, Italija, Poljska,
Portugalska, Ukrajina

Kot smo zapisali v uvodu, je ustvarjanje priložnosti za premislek o raznolikosti, učenje od vrstnikov in pogovor o občutljivih temah, npr. o vrstniškemu nasilju,

¹² Delovna skupina ET2020 za spodbujanje državljanstva in skupnih vrednot svobode, strpnosti in nediskriminacije z izobraževanjem v 2016-2018 "Elements of a Policy Framework"

ključnega pomena za vključujoče učilnice. "Take care of me- take care of you" je ravno takšna priložnost. Učenci so med projektom spodbujali pozitivno vedenje z ukrepi proti vrstniškemu nasilju in ob tem spoznavali nove kulture, jezike in tradicije. Mednarodne skupine so pripravile dve eko drevesi s pravili lepega vedenja, ki sta služili kot referenčni točki za celo šolo. Najrazličnejše aktivnosti, med njimi tudi videokonference, izmenjava pisem, plakatov in poletni tabor angleškega jezika, so bile posvečene preprečevanju vrstniškega nasilja, spodbujanju medkulturne strpnosti in razvoju jezikovnih spretnosti. Učenci so pripravili tudi strip za preprečevanje vrstniškega nasilja in videoposnetke, ki prikazujejo čustvene posledice nasilja. Poletni tabor je bil odlična priložnost za skupno druženje in delo v mešanih skupinah. Učenci z različno stopnjo jezikovnega znanja so sodelovali, se učili drug od drugega in udeleževali demokracijo. Učenci so lahko v različnih fazah projekta sprejemali odločitve o materialih, ki so jih želeli uporabiti, o končni strukturi svojega dela itd.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/23318>

☞ "Media education: From passive consumers to active creators"

Starost učencev:

12 – 20

Države:

Grčija, Italija, Portugalska,
Slovaška, Španija

S pomočjo projekta "Stories that Move: Toolbox against discrimination" smo izvedeli, kako pomembno je analizirati našo uporabo medijev in preveriti kredibilnost virov informacij, ki jih uporabljamo. To so lahko družabni mediji, filmi, novice, pesmi itd. Preverjanje kredibilnosti omenjenih virov informacij učence spodbuja h kritičnemu razmisleku in analizi kompleksnih tem, razpravi in razumevanju elementov svoje identitete in sistema vrednot ter prepričanj. Navdih za projekt so bile besede Scotta Jasona, glavnega urednika spletne strani The Orion Univerze v Kaliforniji, ki pravi,

da je demokracija brez informirane javnosti obsojena na propad, kar še bolj podpre dejstvo, da med pismenostjo in demokracijo vlada dinamičen vzajemni odnos. Na projektu je skupaj delalo pet razredov. Posvetili so se izobraževanju o medijih in kot osnovno metodo poučevanja uporabili praktični pristop. Učenci so se naučili uporabljati preprosto tehnologijo in preproste tehnike medijske produkcije. Izdelali so različne medijske vsebine, npr. videoposnetke, skupni časopis, spletno stran in oglase, ki so pokrivale tri glavne teme: spolni stereotipi, zdravje in življenjski slog ter globalna vprašanja. Izmenjali in primerjali so svoj odnos do medijskih virov in njihovo uporabo z nacionalnega vidika. Na takšen način so razvijali sposobnost kritičnega razmišljanja in aktivnega udejstvovanja, razmišljanja in premišljevanja. Takšno vedenje je nasprotno od vedenja pasivnega uporabnika, s katerim mediji z lahkoto manipulirajo. Učenci so v okviru projekta izdelali plakate, videoposnetke, stripe, napovednike, naslovnice knjig, igre in oglasne letake, s katerimi so ozaveščali ljudi o zadevnih vprašanjih. Učitelji so pripravili tudi bogato zbirko načrtov učnih ur, predstavitev in dodatnega gradiva za praktično poučevanje medijske vzgoje in pismenosti.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/940>

"Be a buddy, not a bully"

Starost učencev:

13 - 15

Države:

Francija, Grčija, Italija, Poljska,
Romunija, Turčija

Projekt "Stories that Move" nas je naučil, da dobro vodena razprava spodbuja sodelovanje učencev in sproži njihovo odkrivanje sebe, kar jim pomaga spregovoriti o svoji identiteti in izkušnjah. Še več, raziskava o obravnavi občutljivih tem v različnih medijih, je zelo zanimiva vaja, ki učencem pomaga, da tudi svoje vsebine bolj ozaveščeno pripravijo. V okviru projekta "Be a buddy, not a bully" so učenci s pomočjo izdelave in pregleda različnih medijskih virov raziskovali sovražni govor, telesno in spletno nasilje. Učenci so skupaj raziskovali problem, razloge zanj, vrste in definicije vrstniškega nasilja ter njegove upodobitve v pesmih, filmih in drugih

medijih. Organizirali so tudi kampanjo za boj proti vrstniškemu nasilju, s katero so javnost ozaveščali o tem problemu. Kampanja je bila plod dela mednarodnih timov. Vsaka skupina je napisala svoj scenarij in ustvarila strip, posvečen različnim temam, ki so povezane z vrstniškim nasiljem. Učenci so za ozaveščanje o vrstniškem nasilju v šoli pripravili plakate, s katerimi so sodelovali tudi na natečaju za najboljši projektni logotip. Člane svojih lokalnih skupnosti so povabili k skupni poslikavi sten s sporočili, ki pozivajo k zaustavitvi vseh oblik nasilja.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/46541>

➡ "No violence against women"

Starost učencev:

14 - 19

Države:

Francija, Italija, Portugalska,
Španija, Turčija

Karen Polak je poudarila, kako pomembno je dovoliti učencem, da sami raziščejo zahtevne teme, premislijo o svojem mestu v družbi, svojih izbirah in o tem, kako njihove izbire vplivajo na druge. Projekt se osredotoča na temeljne človekove pravice: pravica do življenja brez fizičnega in čustvenega nasilja, pravica do spoštovanja ter osebne celovitosti telesa in duha. Učenci so med projektom na različne načine raziskovali temo nasilja nad ženskami, iskali napačne informacije, ki se uporabljajo proti ženskam, še posebej na družabnih medijih, spoznavali feministično gibanje in njegove nasprotnike ter človekove pravice na splošno. Obravnavali so pravne vidike zadeve, preučili državno ustavo in Listino EU o človekovih pravicah. Pogovarjali so se o vrednotah, kot so enakost, dostojanstvo in korenine demokratične participacije vseh spolov.

Učenci so skozi celoten projekt spoznavali enakost med spoli in pravice žensk ter ozaveščali javnost prek šolskih pobud in skupne spletne revije. Za pripravo svojih kampanj so uporabili Pow Toon, risbe, predstavitve in igrano pripoved o ženski, ki je zbežala od doma in prijavila nasilneža. V spletni reviji lahko najdete članke

o zanimivih in pogumnih ženskah iz preteklosti in sedanjosti, ganljiva pričevanja in presenetljive govore. Skupno revijo so pripravili s pomočjo Padleta, kjer so učenci delili, komentirali in glasovali za najboljše članke.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/52985>

3.3 Predlagane aktivnosti eTwinning

Šola ima ključno vlogo v življenju učencev in bi jim morala ponuditi varno okolje, v katerem lahko izrazijo svoje mnenje in kjer se njihovo mnenje spoštuje. Učitelji naj učence spodbujajo, da aktivno sodelujejo v šolskem življenju in dosežejo soglasje glede skupnih pravil. Razvoj kritičnega razmišljanja je ključnega pomena. Učenci bodo lažje napredovali, če se bodo pogovarjali med seboj in izmenjevali ideje. S skupnim reševanjem problemov, izmenjavo misli in razpravo o zadevnih temah lahko povežejo ideje, identificirajo napake ali nelogične vrzeli ter ocenijo utemeljitve. Spodaj lahko najdete nekatere aktivnosti, ki vam lahko pomagajo razvijati kritično razmišljanje z učenci vseh starosti.

"Naše besede in naša dejanja lahko ljudi prizadenejo"

Vsak razred iz papirja naredi veliko srce, ki ga učenci uporabijo med videokonferencami v živo. Vsak razred poda nekaj primerov dejanj ali besed, s katerimi so jih ljudje prizadeli. Ob vsakem negativnem primeru učenci zvijejo svoje (papirnat) srce. Nato si izmenjajo nekaj pozitivnih besed ali dejanj, da se spet bolje počutijo. Ob vsakem pozitivnem primeru odprejo svoje srce. Učitelj najmlajšim učencem pomaga s prevodom podanih primerov.

Na koncu, ko so vsi razredi podali svoje primere, jih učitelj vpraša, kakšno je njihovo srce. Učenci bodo hitro opazili, da so boleče besede in dejanja vidno zaznamovala srce.

Po spletnem srečanju so lahko učenci prijazni do vrstnikov in poskrbijo, da se dobro počutijo.

Starost: 5 - 8 | **Orodja:** videokonference, papir

"Poišči nasilneža"

Učitelji in učenci se pogovorijo o različnih oblikah nasilja, kot so fizično, verbalno in družbeno nasilje, ter podajo nekaj konkretnih primerov. Učitelj od vseh partnerjev zbere primere nasilnega vedenja in pripravi igro, pri kateri morajo učenci opise vedenja povezati z vrsto nasilja; npr. redno pretepanje ali klofutanje je fizično nasilje, medtem ko je draženje nekoga, ker ni dober v športnih aktivnostih, verbalno nasilje. Učenci igrajo igro in preverijo vrste vedenj, ki so jih dodali njihovi vrstniki. Med spletnim srečanjem lahko premislijo o tem, kako lahko ukrepajo v primeru nasilja.

Spletni igro lahko delijo tudi z drugimi razredi na šoli in tako vrstnike ozaveščajo o nasilju.

Starost: 8 - 15 | **Orodja:** ClassTools.net, videokonference

"Z besedami me lahko prizadeneš"

Učitelji pripravijo Padlet z dvema stolpcema in učencem naročijo, da napišejo žaljive komentarje, ki so jih slišali v šoli. Odločiti se morajo, ali je komentar "zbadljiv/žaljiv" ali "zelo boleč", in ga razvrstiti v izbrani stolpec. Ko vsi partnerji dodajo svoje komentarje, učitelji organizirajo razpravo z učenci v razredu in preverijo, če so se vsi enako odločali. Nato učencem naročijo, da besede razporedijo glede na videz, sposobnost, spol in narodnost. Po premisleku se učenci lotijo dela v mednarodnih skupinah in predlagajo načine za preprečevanje sovražnega govora v šoli. Svoje predloge naj čimbolj kreativno predstavijo, npr. s plakatom, videoposnetkom ali stripom.

Starost: 8 – 15 | **Orodja:** Padlet, Canva, ToonDoo, Thinglink, Blaberize

"Oznake in stereotipi"

Učitelji se z učenci pogovorijo o vplivu stereotipov in označevanja na posameznike in skupine ljudi. Dva učitelja, ki sta partnerja, izbereta nekaj fotografij, ki prikazujejo ljudi iz različnih držav in okolij, in si jih izmenjata, tako da učenci ne prepoznajo fotografij. Potem partnerji med spletnim srečanjem izmenično izberejo sliko in jo prilepijo na čelo enega od učencev. Učenci iz drugega razreda si ogledajo fotografijo in povedo, kaj družba na splošno misli o osebi na fotografiji. Besede so lahko pozitivne ali negativne. Učenci si vse besede zapišejo. Učenec mora uganiti identiteto osebe na fotografiji na osnovi odziva drugih učencev.

Ko ste uporabili vse fotografije, se lahko učenci pogovorijo o tem, zakaj oznake in stereotipi niso pravični in kakšna je vloga medijev pri ohranjanju označevanja in stereotipov. Učenci lahko nadalje opravijo raziskavo o tem, kako se člani njihove skupnosti odzivajo na iste fotografije. Na osnovi svojih ugotovitev lahko premislijo o poglobljenem reševanju zadevnih problemov.

Starost: 10-14 | **Orodja:** fotografije, videokonference

"Detektorji lažnih novic"

Po pogovoru v razredu o lažnih novicah, njihovih posledicah in o tem, kako oceniti, kaj je res in kaj ne, učenci pripravijo kviz za svoje vrstnike. Vprašanja naj vključujejo resnične in lažne slike ter zgodbe. Drugi učenci naj se nato odločijo, kaj je res in kaj ne. Ko so kvizi pripravljeni, se objavijo v TwingSpacu. Druge učence nato povabimo, da jih rešijo. Zmagovalci iz vsakega razreda bodo prejeli diplomo za najboljše detektorje lažnih novic. Učenci se lahko kasneje pogovorijo o resnici, ki se skriva za lažnimi fotografijami in zgodbami.

Starost: 12-18 | **Orodja:** Kahoot, Quizziz

"Kaj zate pomeni sovražni govor?"

Partnerske šole se srečajo na spletu in spregovorijo o sovražnem govoru ter svojih izkušnjah ali izkušnjah drugih ljudi s sovražnim govorom. Učitelji učencem naročijo, da poiščejo definicije "spletnega sovražnega govora" in jih objavijo v forumu.

Ko zberejo različne definicije sovražnega govora, jim učitelj naroči, da skupaj pripravijo svojo definicijo. Najprej lahko raziščejo, kaj ni sovražni govor. Npr. sovražni govor ni objava na Twitterju: "Bravo! Ponosna sem nate!" ali "Spletni sovražni govor ni krut in žaljiv".

Morda je bolje podati razširjeno definicijo, ki ponazori in pojasni pojem spletnega sovražnega govora. Definicija zelo verjetno ne bo samo kratka poved.

Učitelji učence razdelijo v mednarodne skupine in jim naročijo, da pripravijo novo ali predelajo obstoječo definicijo na bolj zanimiv in privlačen način. Izberejo naj medij, ki jim je najbolj pri srcu, npr. animacijo, mem, pesem, rap itd. Na koncu naj učenci glasujejo za najboljše v vsaki kategoriji. Za zaključek naj

učenci spregovorijo o tem, kako lahko svoj izdelek uporabijo za ozaveščanje ljudi o sovražnem govoru.

Starost: 12-16 | **Orodja:** Biteable, Kapwing, Haiku ali Acrostic poems, Rhymezone (Aktivnosti projekta za boj proti sovražnemu govoru Selma: <https://hackinghate.eu/>)

"Mediji: pravice, svoboščine, propaganda"

Učitelji učencem naročijo, da spremljajo medijsko poročanje o aktualnih zadevah na televiziji, radiju, v časopisih in na spletu, zbirajo in objavljajo članke/videoposnetke/besedila, ki se jim zdijo najzanimivejša v Padletu. Kakšen je odnos med propagando in med pravicami in svoboščinami posameznika? Učitelji se pogovorijo z učenci in organizirajo spletno srečanje s partnerji. K nadaljnji razpravi lahko povabijo tudi strokovnjaka.

Starost: 13 – 18 | **Orodja:** TwinBoard, videokonference, Padlet

4. Mladi voditelji, misleci, nosilci sprememb

4.1 Usposabljanje mladih za aktivno udeležbo v družbi

"Moški in ženske skozi čas ugotovijo, da najbolj trajnih in koristnih izobraževalnih izkušenj niso pridobili s specifičnimi informacijami, ki jih je učitelj podal med poukom ali so jih prebrali v šolskih učbenikih, temveč so to vrednote, ki so jih pridobili med aktivnim delom na pomembnih vprašanjih. Naše cilje dosežemo samo, če se zavedamo težav in skrbi drugih - in če uvidimo, da je naše življenje del veliko večjega družbenega smotra."

(Manning Marable, 1997)

Osem stopenj participacije mladih
v (Hart 1992:8.)

Temeljna pravica otroka, da sodeluje pri vseh odločitvah, ki se tičejo njegovega življenja, je bila relativno pozno sprejeta, in sicer s Konvencijo o otrokovih pravicah (1989).

Odrasli imajo pomembno vlogo pri spodbujanju otrok, da svobodno izražajo svoje mnenje o pomembnih vprašanjih, ki se tičejo njihovega življenja. Pravica otroka do svobodnega izražanja se nanaša na vse ukrepe in odločitve, ki vplivajo na otrokovo življenje: v družini, šoli, skupnosti in na ravni nacionalne politike. Stališča otrok se morajo ustrezno obravnavati, ko se sprejemajo odločitve.

Roger Hart je v članku "Children's Participation: from Tokenism to Citizenship", ki ga je objavil UNICEFOV raziskovalni center Innocenti, prilagodil lestvico sodelovanja, koncept Sherry Arenstein o sodelovanju državljanov pri sprejemanju odločitev (1969), da

vključuje tudi otroke. Lestvica razlaga različne stopnje sodelovanja v projektih, začenši z manipulacijo namesto dejanskega sodelovanja v projektih na dnu lestvice in vse do sprejemanja skupnih odločitev z odraslimi na pobudo otrok na vrhu lestvice (glej sliko).

Participacija, ki je temeljna pravica vsakega državljana, je definirana kot: "Postopek skupnega odločanja o zadevah, ki se tičejo življenja posameznika in življenja skupnosti, v kateri živi." (Hart, 1992) Hart pravi, da ne smemo pričakovati, da bodo mladi čez noč postali aktivni državljani, ko dopolnijo 16, 18 ali 21 let, četudi se dotlej nihče ne zmeni za njihovo mnenje, četudi se dotlej nikoli ne organizirajo in ne vplivajo na svoje življenje. To pomeni, da lahko razumevanje demokratične participacije, samozavest in kompetence za participacijo pridobimo samo postopno, skozi prakso, ki mora postati sestavni del izobraževanja.

Lestvica je pomembno prispevala k ozaveščanju o tokenizmu¹³, okrasju¹⁴, manipulaciji, izkoriščanju in zlorabi otrok s strani odraslih v imenu otrokove participacije. Kljub temu smo še vedno vse prepogosto priča primerom, ko so otroci na samem dnu lestvice. Npr. otroci se navadijo izražati mnenje odraslih ali so naprošeni, da povedo in počnejo stvari, ki koristijo odraslim, ne otrokom.

Mladi bi morali imeti enako možnost izbire kot vsi drugi ljudje, ne glede na njihovo starost (Chanoff, 1981). Kljub temu namen izobraževanja ni ponujanje izbire, temveč ustvarjanje konkretnih priložnosti za uporabo znanja in rešitev, spreminjanja in transformacije obstoječih struktur za boljši svet (Westheimer & Kahne, 1998).

V tem primeru imajo učitelji ključno vlogo. Učitelji morajo učence spodbujati k izražanju mnenja, jim prisluhniti in dati možnost, da izrazijo svoje poglede na svet ter delujejo skladno z njimi. Mladi so voditelji današnjega, ne jutrišnjega sveta. Poznamo številne primere mladih, ki so spregovorili in se aktivno vključili v družbo ter prinesli spremembe. V tem poglavju vam predstavljamo dva primera.

13 Hart v svoji lestvici tokenizem uporabi za opis navidezno ponujene možnosti izražanja otrok, ko v resnici nimajo veliko ali sploh nimajo izbire glede zadevne teme ali sloga komunikacije o njen, in nimajo priložnosti oz. imajo malo možnosti za oblikovanje lastnega mnenja." (str. 9, Hart, 1992)

14 Okrasje (Decoration) se po Hartu nanaša na pogoste priložnosti, ko dobijo otroci majice, povezane z neko pobudo, in potem pojejo ali plešejo v njih na nekem dogodku, ne da bi zares razumeli, kaj se dogaja, in brez možnosti sodelovanja v organizaciji dogodka." (Hart, str. 9, 1992)

Projekat: Europe on Track 6: Which Track?

Sandra Kebede,
avtorica intervjujev/spletnega
dnevnika Team Blue

Cilj projekta <https://www.europeontrack.org> je ozaveščati ljudi, omogočiti razpravo in zbrati mnenja mladih v Evropi o pomembnih družbenih vprašanjih. Projekt je nastal na pobudo AEGEE Evropa in se izvaja pod okriljem projekta "MyEuropeMySay", ki je zunanji projekt AEGEE, posvečen participaciji mladih, moči mladinskih organizacij, evropskemu državljanstvu in vrednotam ter formalnim oblikam participacije. Projekt se je prvič začel izvajati leta 2013.

S podporo programa Erasmus+ je projekt "Europe on Track" šestim ambasadorjem, ki so tvorili dva tima (vsak tim je imel snemalca, fotografa in novinarja), omogočil potovanje z vlakom. V enem mesecu so prepotovali 20 mest, kjer so izvajali delavnice, intervjuirali mlade in organizirali dogodke v sodelovanju z 200 prostovoljci iz več kot 200 evropskih mest. Ker je AEGEE lokalni organizator, poteka tesno sodelovanje v različnih fazah, s katerimi se prepičamo, da "Europe on Track" obravnava teme, ki so pomembne za skupnosti mladih, ki jih obiščemo. Uspeh projekta lahko pripišemo lokalnemu pristopu in raznolikosti ambasadorjev ter organizatorjev, ki ponujajo vzajemne priložnosti za učenje.

To je že šesta ponovitev projekta, ki se imenuje "Europe on Track 6: Which track? Looking for Future of Europe through Youth Participation". Tokratni cilj je bil identificirati kritična vprašanja v Evropi in se pogovoriti o njih ter omogočiti mladim Evropejcem, da postanejo akterji v današnji demokraciji. EoT daje zgled: projektni tim, vključno z ambasadorji, sestavljajo mladi, ki aktivno ustvarjajo oprijemljive rezultate ob vsakem postanku, npr. statistika o tem, kako močan je občutek (evropskega) državljanstva med sodelujočo mladino, videoposnetki, slike in objave v spletnih dnevnikih. Udeleženci delavnic spoznajo svojo lokalno pisarno AEGEE in različne metode sodelovanja mladih ter razvijajo zmogljivosti v vseh skupnostih, ki jih obiščejo. Teden po volitvah v Evropski parlament so se pogovarjali o rezultatih volitev in prihodnosti Evrope na konferenci v Alicanteju, ki je bila obenem izhodišče za prenos znanja za naslednjo rundo.

Več o MyEuropeMySay: <https://myeuropemysay.eu/>

Več o AEGEE: <https://www.aegEE.org/>

Projekat: Seeds for Integration

Judit Lantai,
vodja in strokovna sodelavka projekta
OBESSU¹⁵

Za spodbujanje vključevanja učencev iz begunskih ali priseljeniških družin organizacijski odbor evropske zveze dijaških organizacij OBESSU izvaja program "Seeds for Integration" (v slo. Semena za integracijo). Dijaki in dijaške organizacije iz vse Evrope, ki bi rade aktivno sodelovale in uveljavljale svoja stališča oz. ukrepe, lahko zaprosijo za mikro posojila za izvedbo projektov, ki zasledujejo omenjeni cilj.

Ko so v letu 2015 mediji po vse Evropi pisali o preseljevanju, je irska dijaška organizacija ISSU, članica OBESSU, opazila, da se otroci beguncev in priseljencev, ki so vključeni v irski izobraževalni sistem, soočajo s številnimi ovirami. Po mnenju ISSU irski izobraževalni sistem in šolska okolja niso bila ustrezno opremljena, da bi lahko nudila podporo učencem v procesu vključevanja. Zaradi ovir, npr. nezmožnosti sodelovanja v dijaških svetih in obšolskih dejavnostih, ti učenci pogosto niso mogli izraziti svojih skrbi in želja.

ISSU je v okviru programa "Seeds for Integration" zaprosil za finančno podporo za odpravljanje teh ovir. Najprej so se posvetovali z učenci iz priseljeniških in begunskih družin ter jih povabili, da povedo svoje mnenje o šolski integraciji. Organizirali so dogodek z naslovom "ISSU's Tools for Inclusive Schools". Dogodek je bil sponzoriran, tako so se lahko vsi učenci na konferenco pripeljali brezplačno. Na koncu so opravili analizo vseh ovir znotraj organizacije in šolam pomagali, da bodo v prihodnje bolj vključujoče. Konferenca so se udeležili tudi številni irski učenci, ki jih tema zanima. Dosegli so soglasje o standardih, ki jih šole potrebujejo za vzpostavljanje bolj vključujočih okolij.

Na osnovi tega je nastala Listina za vključujoče šole ISSU. S pomočjo dodeljenih sredstev je ISSU listino razposlala vsem šolam na Irskem. Z dokumentom, ki so ga zasnovali, napisali in oblikovali učenci, želijo usmeriti pozornost irskih srednjih šol v vključevanje učencev iz priseljeniški in begunskih družin. V listini je navedena

¹⁵ OBESSU je portal za sodelovanje med nacionalnimi dijaškimi organizacijami, ki delujejo v splošnem in poklicnem srednješolskem izobraževanju v Evropi.

zaobljuba, ki bi jo morale šole in učenci spoštovati, da bi ustvarili bolj vključujoče šolsko okolje za vse, učence iz priseljeniških in begunskih družin ter irske učence, v katerem lahko vsak izrazi svoje mnenje in sodeluje v šolskih demokratičnih procesih. Listina je pritegnila pozornost irskega ministra za integracijo, ki se je udeležil podpisovanja listine. Projekt je sprožil široko splošno razpravo o vključevanju v šolstvu.

Več o programu "Seeds for Integration": <https://seedsforintegration.org/>

Več o OBESSU: <https://obessu.org/>

4.2 Navdihujoči projekti eTwinning

Skladno s pozivom Rogerja Harta, da mladim omogočimo sodelovanje v procesih odločanja in aktivno udeležbo v šoli in družbi, projekti eTwinning učence spodbujajo k aktivnemu odločanju o obliki in izvajanju projektov. Skladno s tem poslanstvo šol eTwinning poudarja:

Učenci morajo sodelovati v razvoju šole eTwinning. Promovirajo eTwinning med učitelji (tako tistimi, ki že sodelujejo, kot tistimi, ki še ne sodelujejo) in starši. So gonilo in obenem tudi posvetovalno telo za pedagoške inovacije in uporabo tehnologije.

To uresničujejo z aktivnim sodelovanjem v projektih, ki jim omogočajo preučevanje različnih družbenih vprašanj, z razpravo in iskanjem rešitev za probleme. To je skladno tudi s Priporočilom Evropskega sveta (2019), ki izpostavlja pomen ustvarjanja priložnosti za kritično in odgovorno udeležbo mladih v demokratičnih procesih in njihovo sodelovanje v skupnosti. V nadaljevanju vam predstavljamo projekte, v okviru katerih so učenci prevzeli zadeve v svoje roke in uveljavili svoje mnenje v šoli in skupnosti.

☞ "Through Democracy to Literacy"

Starost učencev:

3 - 12

Države:

Islandija, Poljska, Slovenija,
Španija

Kot smo izvedeli v uvodu, se participacija ne začne v 16. ali 18. letu starost. Projekt je pokazal, da lahko z demokratično participacijo začnemo že v vrtcu. Projekt je raziskoval razumevanje demokracije in pismenosti v predšolski vzgoji in varstvu. Teme, povezane z demokracijo, so obravnavali na dnevni bazi. V eni od španskih šol

so uporabili celostni šolski pristop, saj so v projektu sodelovale štiri skupine iz štirih vasi. Štiri skupine se nahajajo na podežlju in vključujejo 38 otrok, starih od 3 do 12 let. Projekt jim je omogočil povezovanje in sodelovanje s partnerji.

Projekt se je osredotočil na štiri ključna področja: učiteljeva vloga moderatorja izobraževalnega procesa, vloga učencev pri vodenju in oblikovanju izobraževalnega procesa, sodelovanje staršev in skupnosti ter dnevna rutina in okolje za podporo učenju prek demokracije k pismenosti. Otroci so med projektom raziskovali najrazličnejše teme skozi eksperimente, svobodno in vodeno igro, ekskurzije in obiske različnih ustanov v svoji skupnosti. Pogosto so delali v parih ali timih. Učitelji so sledili idejam otrok in se lotili številnih atipičnih aktivnosti, npr.: zbiranje vonjav v zmajevem brlogu, izdelava knjige "Kako mukati?" ali izdelava tornada in oblakov, ilustracija zgodb z reciklažnim materialom in še veliko več. Skozi prakso so odkrivali demokratične vrednote, kot so spoštovanje, sodelovanje, podpora, modrost, mir, prijateljstvo itd., ter se pogovarjali o njih med pripravo filma "Building Values". Otroci so sodelovali tudi v "otroškem parlamentu", v okviru katerega so prevzeli vlogo odraslih v šoli in spoznavali odgovornosti ter potrebe družbe, iskali rešitve in izvajali pobude, kot je denimo zbiranje hrane in pripomočkov za zavetišče za živali.

Otroci so imeli številne priložnosti za razvoj pismenosti, bogatili so svoje besedišče in nadgrajevali ter poglobljali svoje osnovno znanje in razumevanje.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/36323>

► "I'm in Love with the Green Earth"

Starost učencev:

7-17

Države:

Hrvaška, Italija, Romunija, Tunizija

Ustvarjanje priložnosti za učence, da uporabijo svoje znanje v praksi in poiščejo rešitve za boljši svet, je srčika udeležbe in vključevanja učencev. V tem projektu so učenci pokazali, da *ljubezen* niso samo besede, temveč predvsem dejanja. Imeti rad zeleno zemljo pomeni skrbeti za njo in se prepričati, da ostane zelena. Učenci so prostovoljno sodelovali v različnih aktivnostih, s katerimi so izpostavili aktivno državljanstvo in dali lep zgled svoji šoli in skupnosti. Udeležili so se različnih aktivnosti, kot je čiščenje šolskih dvorišč in sajenje dreves ob "dnevu drevesa", ter ljudi na šoli ozaveščali o ekologiji. V mednarodnih timih so pripravili kampanje proti onesnaževanju. Vsak tim se je lotil določenega elementa onesnaževanja, raziskoval vzroke, posledice in rešitve. Učenci so prek raziskav, plesov, sajenja dreves in izmenjave mnenj navdihnili kolege in celotno skupnost, da se zavzamejo za bolj zelen svet.

Učenci so svoje delo opisali v e-knjigi, ki vključuje številne kreativne rešitve, iz katere lahko šolske skupnosti in starši črpajo ideje.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/70029>

🚩 "URRRGENT! Europe is knocking at the door!"

Kot smo se naučili iz projekta *OBESSU, Seeds of Integration*, sta odkrit pogovor in ozaveščanje o problemih družbe pogosto prava koraka na poti sprememb v lokalnem okolju. Projekt prikazuje, kako to storimo v praksi. Učenci so najprej raziskovali postopke obdelave odpadkov in reciklaže, se podučili o izkoriščanju naravnih virov in odlagališč odpadkov. Nato so se skupaj udeležili evropskih okoljevarstvenih pobud. Med prvo kampanjo "Climate Change Action" so učenci iz plakatov, ki prikazujejo vzroke in posledice podnebnih sprememb, pripravili e-knjigo. Skupaj so pripravili tudi videoposnetke preprostih ukrepov, ki jih lahko vsi izvajamo in z njimi zmanjšamo svoj ekološki odtis. Med drugo kampanjo "European Week for Waste

Reduction" (EWWR) so v mednarodnih timih pripravili Eko koledar za leto 2018. Koledar je vseboval predloge in anekdote o ekologiji in okolju ter ljudi ozavešal o pomenu zmanjševanja porabe, ponovne uporabe in reciklaže. Na koncu so med kampanjo "Let's Clean Europe" širili sporočilo o pomenu okoljske ozaveščenosti na globalni ravni. Skupaj so pripravili glasbeni video. Uporabili so dobro znano melodijo in ob njej vsi skupaj zaplesali.

Učenci so tako v praksi postali aktivni državljani in prispevali k razvoju bolj zelenih in okoljsko ozavešanih lokalnih skupnosti.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/45884>

☞ "WHF: With a little help from my friends"

Starost učencev:

10 -15

Države:

Grčija, Turčija, Ukrajina

Kot že vemo, lahko ključne kompetence za aktivno državljanstvo, kot so reševanje problemov, kritično razmišljanje in samoorganizacija, pridobimo s sodelovanjem v šolskih projektih. To je bil tudi cilj projekta, ki je učence spodbudil k skupnemu reševanju problemov in soočanju s komunikacijskimi izzivi. Da bi vzgojili aktivne državljane, smo učence prosili, da skupaj s partnerji prepoznajo in rešijo konkretne probleme, s katerimi se soočajo njihove lokalne skupnosti. Projekt se je izvajal v štirih fazah (pridruži se - načrtuj - ukrepaj in praznuj), ki sledijo formuli dr. Jane Goodall "[Roots and Shoots](https://www.rootsandshoots.org/)"¹⁶. Učenci so naprej pripovedovali zanimive zgodbe o nosilcih sprememb v svoji državi. Nato so na terenu in na spletu raziskovali lokalne in globalne probleme. Potem so se vključili v različne demokratične procese. Udeležili so se volitev, delali v mednarodnih timih in skupaj iskali rešitve, predlagali ukrepe in iskali soglasje za skupne ukrepe. Na koncu so s pomočjo projektnih partnerjev, družine in strokovnjakov delali za uresničitev svojih načrtov in realizacijo predlaganih rešitev.

¹⁶ <https://www.rootsandshoots.org/>

Projektni partnerji so, navdušeni nad državnimi nosilci sprememb, prepoznali lokalne in globalne probleme, jih opisali v Triciderju in argumentirali najresnejše. Po spletni razpravi o problemih so glasovali za problem, ki so ga kasneje skušali skupaj rešiti. Med spletnim srečanjem so učenci predlagali ukrepe za reševanje problema potepuških živali. Vsak mednarodni tim je izbral drugačno rešitev in jo uresničil na ravni lokalne skupnosti ter ob podpori lokalnih organizacij za zaščito živali. Učenci so s pomočjo aplikacije Sway pripravili predstavitev izvedenih ukrepov. Naslov predstavitve je "Stray Animals: A problem to fix". Projekt goji evropsko demokratično kulturo z glasovanjem in razpravami, ki potekajo med spletnimi srečanji z mednarodnimi partnerji. Cilj projekta je tudi razvoj miselnosti socialnega podjetništva in gojenje podjetništva kot prečne kompetence, da bi uresničili svoje zamisli, jih načrtovali in upravljali, da bi dosegli svoje cilje in tako aktivno sodelovali v družbi in ...se lotili podvigov... z družbeno vrednostjo." (EntreComp, 2016).

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/28045>

☛ "The Truth Behind Palm Oil"

Starost učencev:

13 - 15

Države:

Italija, Litva, Španija

Zbiranje informacij je ključni element aktivne participacije, saj lahko samo s pridobivanjem znanja sprejemamo informirane odločitve. V okviru projekta so učenci raziskovali postopke proizvodnje in uporabo palmovega olja v izdelkih, ki so v vsakdanji rabi. Učenci so morali raziskati rabo netrajnostnega palmovega olja v svoji državi. Skupaj so nato izdelali akcijski načrt. Igrali so tudi igro vlog, v kateri so se včasih pomerili kot lastniki plantaž oljnih palm, včasih kot okoljevarstveniki, spet drugič kot kozmetičarji. Analizirati so morali stališča teh ljudi do: človekovih pravic, izkoriščanja delavcev, okoljevarstvenih vprašanj, zdravstvenih težav in koristi itd.

Najpomembnejši rezultat projekta je bila priprava in realizacija mednarodne skupščine o netrajnostnem palmovem olju. V okviru skupščine so učenci zasnovali programe, pripravili predstavitve in podali govore, skladne z vlogo, ki jim je bila dodeljena.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/47543>

► "TransMission for the Global Goals"

Starost učencev:

14 - 17

Države:

Francija, Grčija, Italija, Irska,
Poljska, Španija

Če bomo želeli doseči cilje trajnostnega razvoja ZN, s katerimi lahko spremenimo svet, bomo morali v prihodnjih letih tesno sodelovati. Šest šol je posvojilo idejo, da so otroci voditelji današnjega sveta in s skupnimi močmi širilo idejo, da imajo učenci ključno vlogo pri ustvarjanju trajnostne prihodnosti. Učenci so med projektom raziskovali proaktivnost in trajnostni razvoj našega planeta z iskanjem odgovorov na različna vprašanja. Kaj lahko storimo mi, državljani? Kako lahko vplivamo na našo skupnost za boljši svet? Učenci so delali v mednarodnih skupinah, v okviru katerih so izmenjavali mnenja in iskali praktične rešitve za omenjene in druge izzive, s katerimi se bomo morali soočiti do leta 2030. Skupaj so pripravili e-revijo in radijski kanal. Tako revijo kot radio so uporabili za širjenje idej in predstavitev praktičnih rešitev za najrazličnejše probleme, s katerimi se soočajo njihove lokalne skupnosti. S svojo skupnostjo so nato delili sporočilo o trajnosti in okoljevarstveni zavesti.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/46178>

► "School 21, Digitally and Socially Yours"

Starost učencev:

15 - 17

Države:

Češka republika, Nemčija, Madžarska,
Poljska, Romunija

Projekt, ki se je izvajal dve leti, se je začel s preliminarnimi raziskavami različnih praks in metod za vključevanje storitev skupnosti v šolske kurikule sodelujočih držav. Glede na to da sta prostovoljno delo in civilna služba različno organizirana v različnih državah, so se partnerji odločili vzpostaviti skupni okvir za razvoj skupnih, digitalnih in jezikovnih spretnosti skozi aktivno participacijo v družbi. Učenci so se v okviru projekta udeležili različnih aktivnosti civilnih služb. Delali so z begunci, pomagali invalidnim otrokom, obiskali sirotišnice, zavetišča za živali, reševalce in socialno izključene otroke. V vsaki fazi projekta so učenci preverili uveljavljanje človekovih pravic v ekstremnih okoliščinah in opravljali prostovoljno delo v svoji skupnosti in skupnostih partnerjev. Učenci so poleg tega podali predstavitve o beguncih in o tem, kako se njihove države lotevajo preseljevanja, participacije športnikov na paraolimpijskih igrah, vključevanja mladih invalidov v šole in kako lokalne organizacije izvajajo ukrepe korporativne družbene odgovornosti v svojih regijah. Med projektom so učitelji upravljali proces aktivnega učenja in participacije. Učenci in učitelji so sodelovali pri zbiranju sredstev in se skupaj udeleževali aktivnosti znotraj skupnosti.

Najpomembnejši dogodki so objavljeni v glasilu projekta, ki izhaja šestkrat na leto, povzame nove projektne aktivnosti ter poda novice o življenju v šoli in drugih dogodkih v partnerskih skupnostih. Ob koncu projekta so bile vse vsebine iz glasila konsolidirane v brošuro, ki je na voljo v elektronski in tiskani obliki.

Povezava do spletne učilnice TwinSpace: <https://twinspace.etwinning.net/44282>

4.3 Predlagane aktivnosti eTwinning

Šolske strukture in kurikulumi bi morali biti prežeti z demokratičnimi načeli. Demokracija bi morala biti standardna šolska praksa. Pedagoški delavci bi morali spoštovati in upoštevati mnenje otrok. Ustanoviti bi morali otroške organe odločanja in vzpostaviti vrstniško posredovanje, otrokom zaupati organizacijo dogodkov in jim dati možnost, da se sami organizirajo na demokratičen način. Pedagogi bi morali otrokom ponuditi konkretne učne priložnosti za raziskovanje, pogovor, formulacijo mnenj, razpravo in predlaganje strategij za reševanje sporov ter doseganje razumnih ciljev. Tovrstne izkušnje so še posebej dragocene, saj jim pomagajo razumeti, da je participacija vredna truda. Za izgradnjo konstruktivne participacije moramo razvijati vodstvene sposobnosti otrok. Dati jim moramo priložnost, da razvijajo svoje sposobnosti in jih opremiti z orodji, ki jo potrebujejo, da postanejo konstruktivni družbeni akterji.

"Seme odgovornosti"

Učitelji se z učenci pogovorijo o rastlinah in rožah v svoji državi. Nato preverijo vremenske razmere v državah svojih partnerjev in na podlagi ugotovljenega izberejo semena, ki jih pošljejo partnerjem, da jih posadijo. Ko učenci prejmejo semena, se z učitelji ponovno pogovorijo o tem, kaj semena potrebujejo za rast in kako bodo morali skrbeti za rastlino, ko zraste. Učitelj učencem razdeli naloge. Ko rastline začnejo rasti, začnejo partnerji urejati spletni dnevnik, v katerem objavijo slike in informacije o napredku.

Starost: 4-6 | **Orodja:** Storybird, Storyjumper

"Od idej k dejanjem"

Učitelji najprej spregovorijo o zanimivih in pomembnih zgodovinskih osebnostih, ki so s svojimi dejanji spremenile svet. Učence razdelijo v mednarodne skupine, v okviru katerih raziskujejo življenje (domačih ali tujih) herojev, ki so prispevali k razvoju boljše družbe. Učitelji jih lahko naprej povabijo k pogovoru o znanih izjavah teh pomembnih ljudi.

Na primer Martin Luther Kind Jr. je dejal: "Najbolj vztrajno in nujno življenjsko vprašanje je: Kaj delaš za druge?"

Učenci po skupnih raziskavah v mednarodnih timih in predstavitvah življenj ter dejanj teh zanimivih ljudi preučijo možnosti konkretnih vrlih dejanj za svojo skupnost: obisk doma za starejše občane, čiščenje javnih površin, sajenje rož, organizacija sejma domače hrane, zbiranje rabljenih igrač in oblačil itd. Na koncu lahko učenci spregovorijo o svojih izkušnjah med izvajanjem prostovoljnega dela in pripravijo "Priročnik za prostovoljce", v katerem zberejo nasvete in navodila za aktivno iskanje priložnosti za razvoj boljše družbe.

Starost: 6-18 | **Orodja:** videokonference, Twinboard, Google Docs, Madmagz

"Ustanovimo svojo mikro državo"

Partnerji najprej preučijo temeljne značilnosti, ki so skupne vsem državam:

Suverenost: status suverene države, ki lahko izmenjuje ambasadorje, njen potni list je sprejet, lahko je članica mednarodnih organizacij. Običajno to pomeni, da ima teritorij ali zemljo.

Zastava in narodna himna: sta sprejeta in se uporabljata kot državna simbola.

Ustava ali temeljni zakoni, ki so podlaga za delovanje nacionalnega pravnega sistema.

Vlada: izvoljena in sestavljena skladno z ustavo.

Učenci delajo v mednarodnih timih. Vsaka skupina se osredotoči na en vidik namišljene države. Na začetku projekta se učenci in učitelji pogovorijo in odločijo, katere vrednote so za njih pomembne in jih bodo gojili v svojih namišljenih državah. Učenci lahko spišejo svojo ustavo in izvolijo svojega voditelja. Ob zaključku projekta se pogovorimo, kako bi se lahko naše družbe čim bolj približale idealu družbe in države, ki smo jo ustvarili v okviru projekta.

Starost: 6-18 | **Orodja:** videokonference, TwinBoard, Google Draw, Canva

"Mednarodni klub človekovih pravic"

Ko učenci spoznajo Splošno deklaracijo človekovih pravic, jih učitelji spodbudijo, da ustanovijo mednarodni klub človekovih pravic. Učenci lahko izvolijo mednarodni odbor, opredelijo cilje kluba, organizirajo natečaj za najboljši simbol kluba, izdelajo članske kartice in organizirajo klubska srečanja. V okviru kluba lahko organizirajo najrazličnejše aktivnost, npr.: v šolo povabijo strokovnjake, da spregovorijo o človekovih pravicah, sodelujejo z drugimi organizacijami, udeležijo se prostovoljnih pobud, pripravijo predstavitve človekovih pravic za druge razrede itd.

Starost: 10 -18 | **Orodja:** Canva, TwinSpace, videokonference

"Lepo je deliti"

Učenci prepoznajo težave s katerimi se sooča njihova lokalna skupnost, npr.: brezdomstvo, slabe ceste, umazana plaža itd. Nato se o tem problemih pogovorijo s svojimi partnerji in skupaj poskušajo najti rešitve. Pripravijo naj pobude, s katerimi bodo pritegnili pozornost in sodelovanje čim večjega števila ljudi. Izdelajo lahko plakate, objavljajo na družabnih medijih, sodelujejo z lokalnimi organi in nevladnimi organizacijami. Šole pripravijo akcijske načrte in jih začnejo izvajati. Učenci organizirajo mesečna spletna srečanja, na katerih poročajo o svojem delu in načrtujejo nadaljnje korake.

Starost: 10-18 | **Orodja:** videokonference, Spark, Canva

"Navidezne volitve: vsak glas je pomemben"

Učitelji učencem razložijo, da bodo v okviru pričujoče aktivnosti sodelovali v demokratičnih metodah odločanja. Navidezne volitve naj bodo čim bolj podobne dejanskim volitvam. Učitelji jih pogosto uporabljajo, da učencem oz. novim volivcem predstavijo volilni postopek. Učitelji morajo spregovoriti o pomenu sodelovanja na volitvah in poudariti, da je vsak glas pomemben.

Učenci vseh partnerskih šol bodo glasovali za kandidata, ki je pripravil najboljši načrt za šolo. Vsaka šola lahko izbere dva kandidata, ki pripravita svoji volilni kampanji. V okviru dolgoročnega projekta lahko učenci izberejo svojega kandidata in pripravijo plakate, letake in stališča ter organizirajo spletno soočenje med kandidati ali predvolilni spletni shod, kjer kandidati predstavijo svoje načrte.

Drugi razredi lahko učilnico pretvorijo v volišče. Pripravijo lahko tudi volilne izkaznice za identifikacijo, vzorčne glasovnice, propagandni material in drugo izobraževalno gradivo. Ko vse šole zaključijo glasovanje, učitelji organizirajo spletno srečanje, med katerim objavijo uradne rezultate volitev in spregovorijo o naslednjih korakih.

Starost: 12-18 | **Orodja:** videokonference, glasovnice, volišče

"Vrhovno zasedanje o kritičnih vprašanjih"

Učenci za razpravo izberejo eno od kritičnih vprašanj, npr. "hitro zmanjševanje emisij ogljikovega dioksida in drugih toplogrednih plinov s preходом na čiste vire energije". Ena šola je za, druga proti. Oba partnerja preučita zadevo in nato skozi igro vlog spoznavata postopek snovanja nove zakonodaje ter pripravita vsaka svoj osnutek predloga. Med spletnim srečanjem partnerja izmenjata stališča in poskušata ugotoviti, kako lahko v nadaljevanju skupaj poiščeta izvedljive ukrepe.

Starost: 14-18 | **Orodja:** videokonference

"Moč peticij"

Po pogovoru v skupini morajo učenci izbrati eno pobudo, ki jo želijo podpreti, da bi pritegnili pozornost skupnosti in nosilcev odločanja. Učitelji naj učencem pomagajo najti nek splošni problem in jih nato spodbujajo k iskanju rešitve. Ko najdejo rešitev, naj pripravijo učinkovito peticijo, premislijo o njeni vizualni podobi, imenu in formulaciji namena. Ko je peticija pripravljena, organizirajo spletno usposabljanje za učence, kjer jim svetujejo glede najboljših načinov za vzpostavljanje stika z ljudmi pri zbiranju podpisov; npr. učenci morajo biti pripravljeni utemeljiti svoje ideje, vedno vljudni in spoštljivi, tudi takrat, ko se ljudje ne strinjajo z njimi, z nasmehom pristopiti ljudem itd.

Učenci lahko organizirajo tudi spletni peticijo. Ko zberejo zadostno število podpisov, skrbno izberejo prejemnika (enega v vsaki sodelujoči državi) in organizirajo predajo podpisov.

Starost: 14-18 | **Orodja:** Avaaz.org, Change.org

Zaključki

Letošnja osrednja tema eTwinninga je demokratična participacija. Izbrana je bila v zelo pomembnem trenutku. Če drži, da niso bili demokratični procesi nikoli omejeni zgolj na uradne volitve, je tudi vse bolj jasno, da se glas ljudi oz. ti. *javno mnenje* oblikuje, predstavlja in včasih zlorablja na nove in nepredvidljive načine. Politično zastopanje se je v zadnjih dvajsetih letih močno spremenilo. Če smo imeli prej tradicionalne politične stranke in organizacije, imamo danes razpršena politična gibanja, s katerim včasih manipulirajo družabni mediji. Naša družba je tako bolj tekoča, če parafraziramo *Zygmunta Baumana*. Enako velja za doseganje soglasja.

Santi Scimeca,
vodja projektov Centralne
svetovalne službe eTwinning

Kakšna je vloga mladih pri vsem tem? Kako lahko izobraževanje, naše šole in naši učitelji prispevajo h krepitvi vloge učencev v naši družbi? Ali lahko šole izpolnijo legitima pričakovanja učencev? Zanimivo je, da je slavna aktivistka v boju proti podnebnim spremembam, mlada Švedinja Greta Thunberg, svojo pot začela s šolsko stavko. Verjetno je imela občutek, da ji bodo prej prisluhnili, če *ne gre v šolo*, in se namesto tega postavi pred parlament z napisom "skolstrejk för klimatet". Več tisoč učencev je sledilo Gretinem zgledu. Namesto v šole so se podali na cesto in se borili, da bi podnebne spremembe našle pravo mesto na političnem dnevnem redu. Ali je izobrazba imela vlogo v tem procesu? Ali so Gretina dejanja posledica pogovora z učitelji, znanja, ki ga je pridobila pri pouku, ali projekta, v katerem je sodelovala? Ali je izobraževanje ustvarilo ustrezen kontekst za več tisoč Gret, ki danes protestirajo in pozivajo k ukrepom za preprečevanje podnebnih sprememb? Ne poznamo odgovora, a vsekakor upamo, da je šolstvo postavilo temelje, na osnovi katerih si lahko mlada generacija zaviha rokave in ukrepa. Zelo na kratko lahko rečemo, da je ta želja po *ukrepanju demokratična participacija*.

Kot smo videli, so Evropska unija in izobraževalni organi držav članic ter druge institucije, kot je Svet Evrope, obnovili svojo zavezo, formalizirano s konvencijami, ki jih je ratificiralo več sto držav, in z lokalnimi in nacionalnimi pobudami, da odločno **podprejo državljansko vzgojo**. Pri tem imajo šole najpomembnejšo vlogo. Mladim generacijam morajo ponuditi demokracijo v teoriji in praksi. To pomeni, da morajo učencem prenašati znanje, razvijati njihove veščine in gojiti njihovo državljansko držo, ki vključuje demokratične vrednote in temeljne pravice. To pomeni, da se morajo učiti tudi iz prakse. Vsi v šoli morajo odigrati svojo vlogo. Vodstvo šole mora

omogočiti skupno vodenje in pripraviti ustrezne pogoje za skok onkraj tradicionalnih metod poučevanja in tradicionalnih predmetov. Učitelji se morajo strokovno izpopolnjevati in iskati povezave med kurikulumom ter družbenimi trendi. Učenci bi morali ukrepati in uživati status nosilcev sprememb. Tudi lokalna skupnost ima pomembno vlogo pri spodbujanju tega procesa: šole, starši, združenja in občine so vse del istega ekosistema, ki ga moramo negovati in ki mora rasti s skupnimi močmi vseh deležnikov. Skupaj si moramo prizadevati za bolj **vključujoče, demokratično in pristno** izobraževanje, ki obravnava najpomembnejše teme (podnebne spremembe, strpnost, spoštovanje, večkulturnost itd.) in mlade državljanke pripravlja na prihodnost.

V pričujoči knjigi smo pokazali, da obstajajo šole, učitelji in projekti, ki orjejo ledino za mlade, da postanejo prodorni misleci in aktivni državljani, ki so pripravljeni izstopiti iz varnega šolskega območja. **eTwinning** takšnim učiteljem ponuja orodja, kontekst, vire navdiha in priznanje za delo. Predstavili smo vam samo nekatere od številnih uspešnih aktivnosti, ki vzgajajo **posameznike v skupnosti** in ustvarjajo predpogoje za mlade, da rečejo: "Da, jaz sem pomemben." Razpršene šole, učitelji in projekti bi lahko ostali samo izolirani, sterilni poskusi, če jim ne zagotovimo systemskega učinka. Več sto projektov eTwinning skupaj ima moč demokratičnega gibanja in le z gibanjem v isto smer, si lahko delimo izkušnje in uporabimo uspešne ideje. Če poskrbijo drug za drugega in postanejo prepoznavni, lahko postanejo del rednega kurikuluma.

Knjigo želimo posvetiti vsem, ki si drznete sanjati. In vemo, da vas je veliko, ki v svet vnašate spremembe.

Seznam uporabljene literature

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of planners, 35(4), 216-224.

Assembly, U. G. (1989). Konvencija o otrokovih pravicah. Zbirka pogodb Združenih narodov, 1577(3).

Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & Van den Brande, G. (2016). EntreComp: The entrepreneurship competence framework. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije, 14.

Bäckman, E., & Trafford, B. (2007). Democratic Governance of Schools. Strasbourg: Svet Evrope.

Beijaard, D., Meijer, P. C., Morine-Dershimer, G., & Tillema, H. (ur.). (2005). Teacher Professional Development in Changing Conditions. Dordrecht: Springer Netherlands.

Biesta, G., & Lawy, R. (2006). From teaching citizenship to learning democracy: overcoming individualism in research, policy and practice. Cambridge Journal of Education, 36(1), 63-79. doi: 10.1080/03057640500490981

Biesta, G. (2009). What Kind of Citizenship for European Higher Education? Beyond the Competent Active Citizen, 8(2), 146–158.

Biesta, G. (2011). Learning democracy in school and society: Education, lifelong learning, and the politics of citizenship. Rotterdam: Sense Publishers.

Chanoff, D. (1981). Democratic schooling: Means or end? Resolving the ambiguity. The High School Journal, 64(4), 170-175.

Dewey, J. [1916(2008)]. Democracy and education. The project Gutenberg. www.gutenberg.org Pridobljeno 16. 7. 2019.

Evropska komisija. (2017). EntreComp. Bruselj: Evropska komisija. [jrc109128_entrecomp_into_action - final.pdf](#)

Evropska komisija. (2015). Elements of a Policy Framework, delovne skupine ET 2020, Bruselj

Evropska komisija. (2017). DigComp 2.0. Bruselj: Evropska komisija. DigComp 2.0

Evropska komisija. (še ni objavljeno). LifeComp. Bruselj: Evropska komisija

Eurydice (2017). Citizenship Education at School in Europe. Pridobljeno dne 28. 8. 2019: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/eurydice-brief-citizenship-education-school-europe-%E2%80%93-2017_en

Hadjar, Andreas & Beck, Michael (2010). Who does not participate in elections in Europe and why is this? *European Societies*, 12:4, 521-542.

Hart, R. A. (1992). Children's participation: From tokenism to citizenship (No. inness92/6).

Hedtke, R. (2013). Who Is Afraid of a Non-Conformist Youth? The Right to Dissent and to Not Participate. In R. Hedtke & T. Zimenkova (ur.), *Education for Civic and Political Participation: A Critical Approach* (str. 54-78). New York in London: Routledge.

Malafaia, C., Teixeira, P. M., Neves, T. & Menezes, I. (2016). Linking learning contexts: The relationship between students' civic and political experiences and their self-regulation in school. *Frontiers in Psychology*. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00575

Menezes, I. & Ferreira, Pedro (2014). Cidadania participatória no cotidiano escolar: A vez e a voz das crianças e dos jovens. *Educar em Revista*, 53, 131-147.

Mockler, N. (2011). Beyond "what works": Understanding teacher identity as a practical and political tool. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 17(5), 517-528.

OECD-PISA. (2018). Global Competence Framework.
<https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.htm>

Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 o spodbujanju skupnih vrednot, vključujočega izobraževanja in evropske razsežnosti poučevanja (2018/C 195/01). Bruselj

Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018/C 189/01). Bruselj

Quintelier, E. (2010). The effect of schools on political participation: a multilevel logistic analysis. *Research Papers in Education*, 25:2, 137-154.

Ribeiro, N., Neves, T. & Menezes, I. (2017). An organization of the theoretical perspectives in the field of civic and political participation: Contributions to citizenship education. *Journal of Political Science Education*, 13:4, 426-446.

Spring, J. (2009). *Globalization of Education: An introduction*. New York: Routledge.

Stockemer, D. (2014). What drives unconventional political participation? A two level study. The Social Science Journal, 51, 2, 201–211.

Svet Evrope. (2014). Education for Change. Change for Education. Teacher Manifesto for the 21st century. Strasbourg: Svet Evrope. https://www.coe.int/t/dg4/education/pestalozzi/Source/Documentation/T21/FinalManifesto_En.pdf

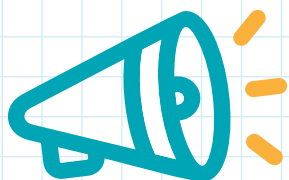
Svet Evrope (2017), Learning to live together, Report on State of Citizenship and Human Rights Education in Europe, Council of Europe Publishing, Strasbourg, str. 5 www.coe.int/en/web/edc/report-on-the-state-of-citizenship-and-human-rights-in-europe

Svet Evrope. (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Strasbourg: Svet Evrope. <https://rm.coe.int/prems-008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c>

UN–UNESCO. (2015). Sustainable Development Goals (data, activities, lesson plans) <http://www.unesco.hu> | <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>

Van Driel, B., Darmody, M., Kerzil, J., 'Education policies and practices to foster tolerance, respect for diversity and civic responsibility in children and young people in the EU', poročilo NESET II, Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije, 2016

Westheimer, J. & Kahne, J. (1998). Kot je navedeno v Education for action: preparing youth for participatory democracy. V Ayers et al. (ur.). (1998). Teaching for Social Justice. New York: New Press.

EC-04-19-500-SL-C
ISBN: 978-92-9484-067-7

Erasmus+

Urad za publikacije
Evropske unije